

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra

Beatričės Zubytės
V kurso, civilinės ir verslo teisės
studijų šakos studento

Magistro darbas

**VERSLO SPRENDIMO TAISYKLĖ BENDROVIŲ TEISĖJE: LYGINAMIEJI
ASPEKTAI**
BUSINESS JUDGMENT RULE IN COMPANY LAW: COMPARATIVE ASPECTS

Vadovas: Assist. Dr. Victor Terekhov

Recenzentas: Partnerystės Doc. Gintautas Bartkus

Vilnius

2024

ANOTACIJA

Šiame darbe analizuojama verslo sprendimo taisyklė, kuri atsirado JAV teismų sprendimuose ir buvo plėtojama, o taip pat šiuo metu perimta ir kitų jurisdikcijų, įskaitant ir Lietuvą. Visgi kiekvienoje valstybėje galima rasti panašumų bei skirtumų. Būtent šie aspektai yra analizuojami šiame darbe, apsibrėžiant tam tikrus lyginamuosius aspektus, kurie svarbūs taisyklės taikymui, t.y. valdymo organams taikomų pareigų turinys ir jų išpildymas priimant verslo sprendimus, bei procesiniai reikalavimai taikant taisyklę.

Pagrindiniai žodžiai: Verslo sprendimo taisyklė, rūpestingumo pareiga, lojalumo pareiga, sąžiningumas, įrodinėjimo našta.

ANNOTATION

This paper analyses the business judgment rule, which originated in US court decisions and has been developed and now adopted in other jurisdictions, including Lithuania. However, similarities and differences can be found in each country. These points are analysed in this paper, by identifying certain comparative aspects that are relevant for the application of the rule, i.e. the content of the duties imposed on the governing bodies and their fulfilment in making business decisions, and the procedural requirements for the application of the rule.

Keywords: Business judgment rule, duty of care, duty of loyalty, good faith, burden of proof.

TURINYS

IŽANGA	4
1. VERSLO SPRENDIMO TAISYKLĖ: ATSIKADIMO ISTORIJA, RAIDA IR REIKŠMĖ	7
1.1. Verslo sprendimo taisyklės samprata bei reikšmė	7
1.2. Verslo sprendimo taisyklės atsiradimo Jungtinėse Amerikos Valstijose istorija.....	10
1.3. Fiduciarinės pareigos ir jų vaidmuo taikant verslo sprendimo taisyklę.....	14
2. VERSLO SPRENDIMO TAISYKLĖS INSTITUTAS JUNGGINĖSE AMERIKOS VALSTIJOSE	16
2.1. Ikitėisminės ir teisminės procedūros taikomos akcininkų ieškiniams	17
2.2. Valdymo organams taikomų pareigų turinys	19
2.2.1. Rūpestingumo pareiga	20
2.2.2. Lojalumo pareiga ir nepriklausomumas.....	24
3. VERSLO SPRENDIMO TAISYKLĖS ATSIKADIMAS IR TAIKYMAS KONTINENTINĖS TEISĖS TRADICIJOS VALSTYBĖSE	26
3.1. Europos Modelinis Bendrovių Aktas	27
3.2. Verslo sprendimo taisyklė Vokietijos teisinėje sistemoje.....	29
3.2.1. Valdymo organams taikomos pareigos priimant verslo sprendimą.....	29
3.2.2. Įrodinėjimo naštos paskirstymas.....	32
4. LIETUVOJE TAIKOMA VERSLO SPRENDIMO TAISYKLĖ	33
4.1. Civilinė valdymo organų atsakomybė už netinkamus verslo sprendimus	35
4.2. Valdymo organams taikomų pareigų turinys vertinant verslo sprendimus.....	37
4.2.1. Lojalumo ir sąžiningumo pareiga	38
4.2.2. Rūpestingumo pareiga	39
IŠVADOS	43
ŠALTINIŲ SARAŠAS	45
SANTRAUKA	51
SUMMARY	52

IŽANGA

Nagrinėjamos temos aktualumas.

Juridiniai asmenys užima itin svarbią vietą mūsų visuomenėje dėl daugelio priežasčių, įskaitant ekonominio augimo bei darbo vietų kūrimo, inovacijų bei kitų technologijų pažangos. Todėl tinkamų sąlygų užtikrinimas tokių įmonių gyvavimui yra itin reikšmingas. Viena iš daugelio tokių tinkamų sąlygų – teisingas bei skirtingų šalių balansą užtikrinantis teisinis reguliavimas. Galima būtų drąsiai teigti, kad bendrovių valdymo organai atlieka itin svarbų vaidmenį bendrovės sėkmingame gyvavime, nes būtent jie priima kasdienes ir svarbius bendrovės veiklai sprendimus. Todėl atitinkamai turi būti sudarytos tinkamos sąlygos asmenims, kurie užima valdymo organų narių pareigas, veikti be tam tikrų baimių, kaip antai akcininkų priekaištų dėl tam tikrų sprendimų nepelningumo. Todėl verslo sprendimo taisyklė užima itin svarbią vietą valdymo organų atsakomybės klausimu, nes ja bandoma užtikrinti šalių balansą. Todėl rezultate valdymo organų nariai galėtų jaustis komfortabiliau priimdami rizikingus sprendimus, kurie gali atnešti didelę sėkmę verslui, kuria vadovų autonomiją, o be kita ko iš dalies nustato tam tikrus universalius kriterijus, kuriais vadovaujasi teismas, analizuodamas akcininkų bei valdymo organų narių ginčus.

Šiai lyginamajai analizei pagrįstai pasirinktos trys šalys: Jungtinės Amerikos Valstijos, Vokietija bei Lietuva. Jungtinės Amerikos Valstijos pasirinktos kaip pradinis analizės taškas – čia teismų praktikoje išvesta verslo sprendimo taisyklė, daug metų taikoma bei aiškinta. Nors verslo sprendimo taisyklė laikoma bendrosios teisės tradicijos valstybių, ją kaip gerąją praktika ilgainiui perėmė ir kitos šalys. Viena aktualiausių – Vokietija, kuri 2005 m. buvo pirmoji Europoje šalis netgi kodifikavusi šią taisyklę savo teisės aktuose. Būtent šios šalys, autoriaus nuomone, turėtų būti tokios lyginamosios analizės objektais, lyginant šių šalių taikoma verslo sprendimo taisyklę su Lietuvos.

Darbo tikslas. Lyginamaisiais aspektais išanalizuoti skirtingose valstybėse įtvirtintos verslo sprendimo taisyklės turinį ir atskleisti panašumus bei skirtumus, be kita ko įvertinti Lietuvoje taikomą verslo sprendimo taisyklės modelį.

Darbo uždaviniai. Tikslui pasiekti keliami šie uždaviniai:

1. Išanalizuoti verslo sprendimo taisyklės atsiradimą, jos pamatus, taip pat atskleisti verslo sprendimo taisyklės taikymo priežastis bei svarbą;
2. Palyginti verslo sprendimo taisyklės taikymą šiais lyginamaisiais aspektais:
 - a. Valdymo organams taikomos pareigos bei jų turinys;
 - b. Procesiniai verslo sprendimo taisyklės reikalavimai.
3. Išanalizuoti Lietuvos teismų praktiką verslo sprendimo taisyklės kontekste, lyginant ją su JAV bei Vokietijos verslo sprendimo taisyklių modeliais, ir įvertinti kokia apimtimi teismai linkę taikyti taisyklę.

Tyrimo objektas

Tyrimo objektas yra verslo sprendimo taisyklė, kuri atsirado JAV, tačiau šiuo metu plačiai perimama ir kitų jurisdikcijų.

Metodologija. Šiam darbo rengimui buvo naudojami tokie tyrimo metodai:

1. Lingvistinis metodas. Metodas taikomas nagrinėjant minėtų šalių teisės aktus bei teismų sprendimus, siekiant įvertinti, kokie yra verslo sprendimo taisyklės taikymo elementai, svarbiausi principai bei geroji praktika.
2. Sisteminės analizės. Šis metodas naudojamas analizuojant aktualius teisės aktus bei teismų praktiką, išskiriant svarbiausius šiam darbui kriterijus, kuriais vadovaujasi atitinkamos šalys.
3. Lyginamasis metodas. Metodas taikomas lyginant teisinį reguliavimą tarp skirtingų šalių.
4. Apibendrinimo. Šis metodas taikomas apibendrinti atrinktą teismų praktiką bei teisės aktus.

Svarbiausi šaltiniai. Šiame darbe reikšmingiausi šaltiniai – Civilinis kodeksas, JAV teismų praktika, Lietuvos teismų praktika, Vokietijos teisės aktai.

Darbo originalumas. Šio darbo originalumas pasireiškia tuo, jog Lietuvoje šia tema platesnės analizės praktiškai nėra. Šis institutas aprašytas vos keliuose mokslo straipsniuose nuo pirmo šio termino paminėjimo Lietuvos teismų praktikoje 2013 m. pabaigoje – 2014 m. pradžioje. Atitinkamai, paskutiniai mokslo darbai rašyti vos pradėjus taikyti terminą, t.y. 2016 m. Nuo šio laiko Lietuvos teismai verslo sprendimo taisyklę taikė bei aiškino jos inkorporavimą prie jau

egzistuojančių valdymo organų atsakomybės taikymo principų. Todėl svarbi lyginamoji analizė, aprašant Jungtinių Amerikos Valstijų verslo sprendimo taisyklės taikymą, Vokietijos verslo sprendimo taisyklės versiją ir lyginant jas su Lietuvoje taikoma verslo sprendimo taisykle, kuri taikoma kiek daugiau nei 10 metų.

1. VERSLO SPRENDIMO TAISYKLĖ: ATSIRADIMO ISTORIJA, RAIDA IR REIKŠMĖ

1.1. Verslo sprendimo taisyklės samprata bei reikšmė

Verslo sprendimo taisyklė yra teisinis principas, leidžiantis apsaugoti bendrovės valdymo organus nuo asmeninės atsakomybės už jų priimtus verslo sprendimus, vykdant savo pareigas Jungtinių Amerikos Valstijų, turinčių didžiulę verslo sprendimo taisyklės patirtį, ji vertinama kaip prezumpcija, kuria preziumuojama, kad privataus juridinio asmens valdymo organo narys veikė tinkamai ir ieškovas turi pareigą parodyti, kad vadovas pažeidė jam nustatytas rūpestingumo arba lojalumo pareigas, siekdamas, kad teismas imtųsi vertinti ginčijamą valdymo organo narių sprendimą iš esmės (Jarusevičius, 2019a, p.187). Iš esmės tokiu principu pripažįstama, kad valdymo organai turėtų turėti laisvę priimti sprendimus bendrovės naudai be nuolatinės teisinių pasekmių baimės, jei šie sprendimai priimami sąžiningai, protingai rūpestingai ir geriausiais bendrovės interesais. Ši taisyklė yra priemonė, kurią teismas naudoja siekdamas sulaikyti save nuo nuolatinio visapusiško verslo sprendimų peržiūrėjimo. (Sharfman, 2017, p. 27). Taigi tokia taisyklė rodo teismo vengimą kištis į bendrovės vidaus reikalus ir daryti tai tik būtiniaisiais atvejais.

Prieš pradėdant gilesnę verslo sprendimo taisyklės analizę atskirose valstybėse, visų pirma reikėtų išsigrįninti kuo šis institutas yra toks svarbus šiuolaikinėje bendrovių teisėje. Visų pirma, ūkinė veikla neretai yra siejama su didele rizika. Akcininkai, investuodami į tam tikrus verslus taip pat rizikuoja, kad investicija bus nesėkminga. Be kita ko, akcininkai, skirdami bendrovės vadovą taip pat rizikuoja, kad vadovo sprendimai bus nerezultatyvūs ir nepasieks bendrovei iškeltų tikslų. Atsakomybės dėl prisiimamų rizikų versle balansui svarbią įtaką daro verslo sprendimo taisyklė. Verslo sprendimo taisyklė vertinama kaip svarbi priemonė, teismams sprendžiant dėl privačių juridinių asmenų valdymo organų narių sprendimų teisėtumo, ir (ar) nustatyti specialų valdymo organų narių civilinės atsakomybės režimą iš esmės apribojant teismų galimybę taikyti civilinę atsakomybę už neatsargiai sukeltus nuostolius (Jarusevičius, 2019a, p. 80).

Visų pirma tikslinga būtų išsigrįninti, kas yra tas verslo sprendimas ir kokį vaidmenį jis atlieka bendrovės gyvavime. Šis verslo sprendimo ir kitų valdymo organų veiksmų atskyrimas

yra būtinas, tam kad būtų galima aiškiai išgryninti, kokiais atvejais apskirtai galime diskutuoti dėl verslo sprendimo taisyklės taikymo. Tam tikrų vadovo veiksmų priskyrimas verslo sprendimų kategorijai gali suteikti vadovams veiksmingą apsaugą nuo atsakomybės, todėl itin svarbus klausimas dėl verslo sprendimo kvalifikavimo ir vadovo atsakomybės apimties (Keay, Loughrey, 2019, p. 37). Lietuvos teismai pateikia aiškinimą, kad verslo sprendimu laikomas toks vadovo (ar valdybos) veiksmas, kurio atlikimas nebuvo susijęs su imperatyvų, nustatytų įstatymuose ir įmonės dokumentuose, įvykdymu, t.y. vadovas turėjo diskreciją priimti konkretų sprendimą ir tuo metu nebuvo žinoma, ar šis pasiteisins. Verslo sprendimu galėtų būti pripažintas vadovo sprendimas įmonės vardu sudaryti įvairius sandorius (pirkimo, nuomos, kreditavimo, mainų, kt.), investuoti bendrovei priklausančias lėšas ir pan. (2016 m. lapkričio 23 d. Bendrovės valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga). Taigi verslo sprendimais neturėtume laikyti valdymo organų pareigas, kurias *expressis verbis* nustatytos įstatymuose, o visgi neapibrėžtus įstatyme veiksmus, kuriais siekiama įgyvendinti bendrovei iškeltus tikslus, siekti bendrovės pelningumo bei plėtros, kurie dažnu atveju yra rizikingi.

Savaime suprantama, kad Bendrovės egzistavimas priklauso nuo teisės aktų, nes būtent šie subjektai kuriami jų pagrindu. Visgi, bendrovių sėkmė rinkoje priklauso nuo visai kitų faktorių, tokių kaip verslo strategijų, kurių įgyvendinimas reikalauja priimti sudėtingus ir rizikingus sprendimus. Kiekvienas verslo sprendimas, kurį priima valdymo organai turi vienodą tikimybę pasiteisinti ir nepasiteisinti, nes būtent verslai veikia itin neapibrėžtoje ir dažnai besikeičiančioje aplinkoje. Taip pat reiktų nepamiršti, jog valdymo organų nariams nusprendus atitinkamu būdu įgyvendinti įmonės strategiją, veikti konkrečiu būdu, greta sprendimus priima tiek konkuruojantys ūkio subjektai, tiek vartotojai, tiek ir alternatyvias inovacijas kuriantys asmenys (Jarusevičius, 2019a, p. 83). Todėl teisiniuose ginčiuose, ši taisyklė yra priemonė, padedanti taupyti teismų išteklius ir taip leidžianti teismams išvengti įsitraukimo į tokių sprendimų priėmimą, kurie iš esmės yra subjektyvūs ir skirti priimti verslininkams, o ne teisėjams (Branson, 2002, p. 632). Taisyklė veikia kaip itin svarbi priemonė atskirti teismų ir valdymo organų kompetencijas. Teismai nėra kvalifikuoti peržiūrėti verslo sprendimus, nes jie dažnai susiję su neapčiuopiamais aspektais, intuicijomis, įžvalgomis ar prognozėmis verslo srityje, pvz., konkurencijos perspektyvomis, sąnaudų struktūra, ekonominėmis ir pramonės tendencijomis (Branson, 2002, p. 637). Jei teisinį išsilavinimą turintiems teisėjams bus leista spręsti, ar verslininkai priėmė nepagrįstus ar

aplaidžius verslo sprendimus, už kuriuos jie turi atlyginti bendrovei patirtą žalą, ateityje vadovai gali vengti įsipareigoti savo bendrovėms dėl potencialiai naudingų ir pelningų verslo galimybių, kurios yra rizikingos (Allen et al, 2002, p. 449). Nors į verslo sprendimo priėmimo procesą įeina itin daug skirtingų aspektų, į kuriuos valdymo organai turi atsižvelgti, teismai spręsdami ginčus dėl valdymo organų atsakomybės turi apsiriboti tik dėl teisinio vertinimo, t.y. teismų praktikoje ir teisės aktuose nustatytų valdymo organų pareigų, kurios būtinos įgyvendinti kiekvieno verslo sprendimo priėmimo metu. Todėl nors vadovybės gaunamos informacijos rūšis ir kokybė bei procedūra, kurią ji taiko priimdama sprendimą, gali būti tikrinama pagal pripažintą praktiką ir procedūras, dėl kurių teismas gali išklaudyti ekspertų parodymus, pats verslo sprendimas negali būti laikomas pagrindas atsakomybei atsirasti vien dėl to, kad galimas neigiamas rezultatas iš tiesų pasitvirtina (Cahn, Donald, 2018, p. 446).

Atitinkamai būtina atsižvelgti į tai, kokią didelę reikšmę verslo sprendimo taisyklė turi valdymo organams. Vadovas ir valdyba, jei ji įmonėje yra sudaroma, yra vieni svarbiausių organų, kurie atsakingi už bendrovės tikslų įgyvendinimą, kasdienę bendrovės veiklą, ir be kita ko veikia bendrovės vardu santykiuose su trečiaisiais asmenimis. Todėl tinkamo vadovo ir valdybos paskyrimas turi esminės reikšmės verslo sėkmei. Nesant verslo sprendimo taisyklės apsaugos, ribojančios vadovų civilinę atsakomybę už neatsargų veikimą, neatsirastų kompetentingų asmenų, kurie imtųsi eiti valdymo organų narių pareigas (Jarusevičius, 2019a, p. 82). Taip pat ir Lietuvos teismai yra pabrėžę, jog ūkinėje veikloje egzistuoja verslo ciklai, svyravimai, todėl versle negalima garantuoti nei nuolatinio ir stabilaus pelno, nei vien tik naudingų sandorių sudarymo, todėl jei įmonės valdymo organų nariai būtų asmeniškai atsakingi už kiekvieną nuostolius sukėlusį sprendimą, tai žlugdytų jų iniciatyvumą, verslumą, ribotų veikimo laisvę greitų bei ryžtingų sprendimų reikalaujančiose situacijose, t. y. prieštarautų vadovavimo bendrovės tikslams plėtoti verslą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-244/2014). Todėl verslo sprendimo taisyklė dabar labiau nei bet kada anksčiau yra būtina siekiant paskatinti tikrai nepriklausomus asmenis eiti direktorių pareigas (Branson, 2002, p. 637). Esant tokiai apsaugai, vadovai gali žymiai užtikrinčiau priimti rizikingus sprendimus, žinodami, kad įgyvendino visas jiems nustatytas pareigas. Verslo sprendimo taisyklė skatina valdymo organų narius pagrįstai rizikuoti (Jarusevičius, 2019a, p. 87). Neapibrėžtumas yra neatsiejamas nuo veiklos esmės ir vadovybė turėtų būti skatinama jo siekti, nes didelį pelną duodantys rizikingi projektai yra naudingi įmonei ir jos dalininkams (Cahn, Donald, 2018, p.

446). Todėl neabejotinai verslo sprendimo taisyklė yra itin reikšmingas įrankis užtikrinti tolimesnę verslo plėtrą ir sėkmę, nes būtent tokių iškeltų tikslų įgyvendinimas dažnai reikalauja rizikingų sprendimų bei investicijų. Ši taisyklė – tai teisės aktais įgyvendinama plati ekonominė politika, grindžiama ekonomine laisve ir sąmoningo rizikos prisiėmimo skatinimu (Branson, 2002, p. 623).

1.2. Verslo sprendimo taisyklės atsiradimo Jungtinėse Amerikos Valstijose istorija

Verslo sprendimo taisyklė (*Angl. Business judgment rule*) kaip teisinė doktrina visų pirma pradėta naudoti ir išplėtotą Jungtinėse Amerikos Valstijose. Pati taisyklė pripažįstama bendrosios teisės tradicijos principu, nors šiuo metu plačiai taikoma ir kontinentinės teisės tradicijos valstybėse. Visgi šios taisyklės atsiradimą reikia analizuoti nuo jos kilmės šalies – Jungtinių Amerikos Valstijų (toliau – JAV). JAV, kaip ir kitoms bendrosios teisės tradicijos valstybėms būdinga, jog teisė formuojama teismų sprendimais. Ne išimtis ir verslo sprendimo taisyklė, kuri pradėta formuoti ir plėtojama teismų sprendimuose. Todėl toliau pateikiamos ir analizuojamos XIX bei XX amžiaus JAV teismų bylos, turėjusios esminės įtakos verslo sprendimo taisyklės suformavime.

Tam tikrų principų, kurie šiandieną būdingi verslo sprendimo taisyklės taikymui, galima rasti net XIX a. ar net XVIII JAV teismų sprendimuose. Viena tokių bylų – JAV Naujojo Džersio valstijos Kanclerio teismo 1891 m. gruodžio 18 d. sprendimas byloje *Ellerman v. Chicago Junction Railways & Union Stock-Yards Co.*, kurioje bendrovės akcininkai pateikė ieškinį prieš bendrovės valdymo organus, siekdami neleisti vykdyti valdybos sudarytos sutarties, motyvuodami tuo, kad ji teisiškai neatitinka bendrovės įstatuose numatytų įgaliojimų. Teismas šioje byloje nusprendė, kad atskiri akcininkai negali teismine tvarka ginčyti bendrovės vadovų veiksmų, jei jie atitinka bendrovės tikslus, neviršija bendrovės suteiktų įgaliojimų, yra teisėti, neprieštarauja gerai moralei ir priimami vadovaudamiesi sąžiningu vertinimu. Be kita ko, teismas taip pat išskyrė, kad tam tikri bendrovės klausimai kaip bendrovės valdymo politika, sutarčių sudarymas, bendrovės lėšų naudojimas teisėtiems bendrovės tikslams pasiekti yra visiškai paliekamas bendrovės vadovo diskrecijai, jei jų įgaliojimai šiais klausimais nėra suvaržyti bendrovės dokumentuose (JAV Naujojo Džersio valstijos Kanclerio

teismas. 1891-12-18 sprendimas byloje Ellerman v. Chicago Junction Railways and Union Stock-Yards Co. 23 A. 287 (Ch. Div. 1891)).

Kita svarbi byla – 1895 m. JAV Naujojo Džersio valstijos Kanclerio teismo sprendimas byloje Wildes v. Rural Homestead Co., kurioje ginčijamas valdybos sudarytas sandoris. Šioje byloje teismas kėlė klausimą, ar veiksmai buvo atlikti sąžiningai ir vadovaujantis teisingumo principais siekiant teisėtų tikslų. Teismas be kita ko pareiškė, kad kaltinimas, kad valdymo organai nesielia sąžiningai ir nesivadovauja teisingumo principais turi būti pagrįstas įrodymais, kurie būtų pakankamai svarūs, kad paneigtų įprastas sąžiningumo ir teisėtų tikslų prezumpcijas (JAV Naujojo Džersio valstijos Kanclerio teismas. 1895-07-30 sprendimas byloje Wildes v. Rural Homestead Co. 32 A. 676 (Ch. Div. 1895)). Taigi galima matyti, kad ir XIX amžiuje teismai analizuodami vadovo atsakomybės ribas taikė tuos pačius ar panašius principus, kurie šiandieną žinomi kaip verslo sprendimo taisyklė. Teismų sprendimai atspindėjo poziciją, jog bendrovės valdymo organams yra suteikti įgaliojimai veikti bendrovės vardu ir priimti atitinkamus sprendimus, kurie gali būti ginčijami tik turint pagrįstą įtarimą dėl netinkamų sprendimų tikslų ar viršijant suteiktus įgaliojimus. Dabartinė verslo sprendimo taisyklės sąvoka apibendrina jau seniau įtvirtintą teisinę idėją apie sąžiningą suteiktų įgaliojimų įgyvendinimą, todėl verslo sprendimo taisyklė nėra šiuolaikinės įmonių teisės kūrinys, o visgi senos teisinės idėjos šiuolaikinė išraiška (Kershaw, 2018, p. 75).

Visgi pagrindiniai ir patys svarbiausi teismo sprendimai, kurie turėjo didžiausią įtaką verslo sprendimo taisyklės, kokią taikome dabar, susiformavimui turėjo XX a. JAV teismų sprendimai. Viena svarbiausių laikoma XX a. pradžios byla, prisidėjusi prie verslo sprendimo taisyklės susiformavimo yra 1919 m. JAV Mičigano valstijos Aukščiausiojo teismo sprendimas byloje Dodge prieš Ford Motor Co., kurioje smulkusis bendrovės investuotojas kreipėsi į teismą ginčydamas bendrovės vadovo Henry Ford, kuris tuo metu taip pat buvo stambiausias bendrovės akcininkas, sprendimą neišmokėti akcininkams specialių dividendų (*Angl. Special dividend*) ir reinvestuoti juos į bendrovės plėtrą. Šioje byloje teismas aiškiai įvertino, kad bendrovės veikla organizuojama ir įgyvendinama, visų pirma, siekiant pelno bendrovės akcininkams, todėl šiuo tikslu ir turi būti naudojami vadovui skirti įgaliojimai. Todėl atitinkamai teismas sprendė, kad šiuo atveju vadovas tokiu sprendimu nepaisė smulkiųjų akcininkų interesų taip pažeisdamas savo fiduciarines pareigas ir atitinkamai toks verslo sprendimas buvo pripažintas neteisėtu (JAV Mičigano valstijos Aukščiausiasis teismas. 1919-02-07 sprendimas byloje Dodge v. Ford Motor Co., 204 Mich. 459 (Mich. 1919)). Ši byla

turėjo itin svarbią įtaką nustatant pagrindinius principus, kurių turi laikytis bendrovės valdymo organai, bei kiemo interesai yra esminiai priimant svarbius verslo sprendimus.

Visgi, pagal Bernard S. Sharfman, verslo sprendimo taisyklės atsiradimo analizę vertėtų pradėti nuo 1926 m. Delavero valstijos teismo sprendimo byloje Bodell v. Gen. Gas and Elec. Corp. (toliau – Bodel I) bei 1927 m. Delavero valstijos teismo sprendimo byloje Bodell v. Gen. Gas and Elec. Corp. (toliau – Bodel II) (Sharfman, 2017, p. 29). Bodell I sprendime buvo ginčijamas valdybos sprendimas išleisti akcijas be nominalios vertės (angl. no-par value stock), kuriuo kaip buvo teigiama pažeistos fiduciarinės pareigos. Visgi, nepaisant to, kad teismas analizavo tokį valdybos sprendimą iš esmės, buvo nustatyta, kad sprendimas buvo vadovaujantis sąžiningumo ir teisingumo principais, nes nebuvo nustatyta, jog valdybos nariai, priimdami tokį sprendimą siekė asmeninės naudos (JAV Delavero valstijos Kanclerio teismas. 1926-03-02 sprendimas byloje Bodell v. General Gas Elec. Corp., 15 Del. Ch. 119 (Del. Ch. 1926)). Tuo tarpu Bodell II byloje, teismas vertino, ar visais atvejais nagrinėjimas iš esmės yra reikalingas, kai yra svarstoma vadovo ar valdybos atsakomybė. Šioje byloje teismas pasakė, kad jei konkrečiu atveju nėra jokių įrodymų, kad direktoriai nesinaudojo savo diskrecijos teise siekdami, jų manymu, geriausių bendrovės interesų, teismas neturėtų peržiūrėti sąžiningos verslo sprendimo klaidos (JAV Delavero valstijos Aukščiausiasis teismas. 1927-02-22 sprendimas byloje Bodell v. General Gas Electric Corp., 140 A. 264 (Del. 1927)). Šios dvi bylos padėjo pamatą teismų praktikoje apibrėždama, kuomet yra reikalingas valdymo organų sprendimų nagrinėjimas iš esmės. Šie sprendimai, be kita ko, pakartojo ir ankstesnes teismų pozicijas, kuriose primenama valdymo organų diskrecijos teisė priimti svarbius bendrovei sprendimus, o jų peržiūra galima, jeigu sprendimai priimti nesiekiant geriausių bendrovės interesų.

Visgi vienos svarbiausių ir labiausiai cituojamų bylų moksliniuose šaltiniuose yra JAV Delavero valstijos Aukščiausiojo teismo 1985 m. sprendimas byloje Aronson prieš Lewis (Toliau – Aronson Byla) ir JAV Delavero valstijos Aukščiausiojo teismo 1984 m. sprendimas byloje Smith prieš Van Gorkom (toliau – Van Gorkom byla), kurios yra laikomos vienos esminių bylų verslo sprendimo taisyklės formavime ir iki šių dienų dažnai cituojamos teismų sprendimuose. Visų pirma, Aronson byla itin svarbi dėl iki pat šiol vadinamo Aronsono testo suformavimo (*Angl. Aronson test*), kuris kaip precedentas yra taikomas iki šių dienų. Teismas Aronson byloje priminė, jog reiškiant išvestinį ieškinį akcininkai prieš tai turi būti išnaudoję visas teisių gynimo priemones bendrovės viduje, t.y. kreiptis į valdymo organus su savo

pastabomis bei reikalavimais. Toks teisių neišnaudojimas prieš kreipiantis į teismą gali būti pagrindas akcininkų išvestinį ieškinį atmesti. Visgi, byloje įtvirtintas Aronson testas leidžia akcininkams netaikyti reikalavimo kreiptis į valdymo organus prieš teikiant ieškinį, kuomet yra nustatomos šios dvi sąlygos: 1) jeigu kyla pagrįsta abejonė, kad priimant verslo sprendimą, dėl kurio kilo ginčas priimtas valdyba buvo nesuinteresuoti (nešališki) ir nepriklausomi, ir 2) sprendimas buvo priimtas pažeidus kitas verslo sprendimo priėmimo pareigas. Būtent šio testo tikslas yra nustatyti, ar kreipimasis į valdymo organus būtų bereikšmis ir netikslingas (JAV Delavero valstijos Aukščiausiasis teismas. 1984-03-01 sprendimas byloje Aronson v. Lewis, 473 A.2d 805 (Del. 1984)). Šiuo sprendimu teismas pateikė aiškia poziciją, pagal kurią nesutarimai, kylantys bendrovės viduje, visų pirma turėtų būti bandomi išspręsti savarankiškai, be teismo įsikišimo, jeigu to įmanoma išvengti. Be kita ko, Aronson byla itin svarbi dėl rūpestingumo pareigos standarto apibrėžimo. Teismas mini: „Nors Delavero bylose vartojami įvairūs terminai taikomam rūpestingumo standartui apibūdinti, mūsų atlikta analizė leidžia teigti, kad pagal verslo sprendimo priėmimo taisyklę direktoriaus atsakomybė grindžiama šiurkštaus didelio neatsargumo standartu.“ (JAV Delavero valstijos Aukščiausiasis teismas. 1984-03-01 sprendimas byloje Aronson v. Lewis, 473 A.2d 805 (Del. 1984)). Aronsono formuluotė yra įprastas atspirties taškas, nes į ją įtrauktas rūpestingumo pareigos aspektas - būtinybė, kad valdyba priimtą sprendimą remdamasi informacija - kurio nebuvo ankstesnėse Delavero Aukščiausiojo Teismo naudotose formuluotėse (Sharfman, 2017, p. 29).

Kita itin didelę reikšmę turintis teismo sprendimas – Van Gorkom, padėjęs pamatus itin reikšmingiems verslo sprendimo taisyklės taikymo aspektams, tokiems kaip rūpestingumo pareigos taikymas. Teismas, primindamas ir dar kartą patvirtindamas Aronson byloje nustatytą rūpestingumo pareigos standartą, kuriuo nustatyta, kad valdymo organų atsakomybė vertinama pagal didelio nerūpestingumo konceptą, taip pat įtvirtino, jog didelis neatsargumas yra tinkamas standartas vertinant, ar valdymo organai priėmė informuotą verslo sprendimą. Teismas, cituodamas bylą Lynch v. Vickers Energy Corp, paminėjo, kad valdymo organai turi fiduciarinę pareigą atskleisti visus faktus, susijusius su nagrinėjamu sandoriu, laikantis visiško atvirumo principo, kurią galima būtų laikyti visa informacija, kurią protingas akcininkas laikytų svarbia priimant verslo sprendimą (JAV Delavero valstijos Kanclerio teismas. 1979-04-27 sprendimas byloje Lynch v. Viskers Energy Corp. 402 A.2d 5 (Del. Ch. 1979)). Toliau byloje teismas tokia informacija gali būti ir turėtų būti gaunama pasikliaunant ekspertų išvadomis. Be kita ko, teismas įtvirtino, kad valdymo organų pareiga priimti informuotą verslo

sprendimą patenka po rūpestingumo pareiga, o ne lojalumo pareiga (JAV Delavero valstijos Aukščiausiasis teismas. 1985-01-29 sprendimas byloje Smith v. Van Gorkom, 488 A.2d 858 (Del. 1985)).

1.3. Fiduciarinės pareigos ir jų vaidmuo taikant verslo sprendimo taisyklę

Analizuojant JAV teismų sprendimus, galima pastebėti, jog vienas svarbiausių verslo sprendimo taisyklės taikymo sąlygų – fiduciarinių pareigų, kurios nustatytos bendrovės valdymo organams laikymasis. Valdymo organų nariams yra keliami griežtesni reikalavimai nei kitų organų nariams, nes tarp valdymo organo nario ir juridinio asmens susiklosto pasitikėjimo santykiai – valdymo organas veikia kaip juridinio asmens patikėtinis (Bosaitė, Butov, 2009, p. 273). Todėl fiduciarinės pareigos ir jų turinys tampa itin reikšmingas, kai analizuojame valdymo organų, kaip svarbiausius bendrovės sprendimus priimančius subjektus, elgesį. Vyrauja bendras principas, jog kol valdymo organai vykdydami savo pareigas veikė nepažeisdami savo fiduciarinių pareigų, tol vadovui atsakomybė neturėtų būti taikoma. Visgi, šiuo atveju kyla kitas klausimas – kokios yra tos fiduciarinės pareigos ir kokiais atvejais laikoma, kad jos yra pažeistos. Šiuo atveju vienareikšmiško atsakymo nėra. Kiekvienos valstybės vadovams taikomos fiduciarinės pareigos ir jų turinys gali skirtis. Todėl prieš pradėdant analizuoti atskirose valstybėse taikomos verslo sprendimo taisyklės turinį, verta išsigryninti, kokios fiduciarinės pareigos tose šalyse yra nustatytos. Šiame poskyryje apžvelgiamos JAV, Vokietijoje ir Lietuvoje valdymo organams nustatytos fiduciarinės pareigos. Tuo tarpu, šių pareigų turinys verslo sprendimo taisyklės taikymo atžvilgiu analizuojamas tolimesniuose skyriuose.

Net ir analizuojant bendrosios teisės tradicijos valstybėse esančias fiduciarines pareigas, galime rasti nesutapimų. Galima teigti, kad bendrosios teisės tradicijoje veikia du skirtingi fiduciarinių pareigų turinio modeliai: angliškasis ir amerikietiškas (Didžiulis, 2014, p. 86). Nors Jungtinėje Karalystėje kaip vienintelė ir pagrindinė valdymo organų fiduciarinė pareiga pripažįstama lojalumo pareiga, mums aktualus JAV modelis kiek skiriasi. Istoriskai JAV įmonių teisėje egzistavo dvi pagrindinės fiduciarinės pareigos - rūpestingumo ir lojalumo, ir tik lojalumo pareigos pažeidimai galėjo užtraukti atsakomybę. Devintajame ir dešimtajame dešimtmetyje Delavero Aukščiausiasis Teismas įkvėpė gyvybės rūpestingumo pareigai, iškėlė

sąžiningumo pareigą iki lygiavertės rūpestingumo ir lojalumo pareigoms ir paskelbė vieną fiduciarinių pareigų pažeidimų peržiūros testą (Velasco, 2010, p. 1231). Prie tokių pokyčių itin stipriai prisidėjo anksčiau minėti Van Gorkom ir Aronson sprendimai. 1985 m. svarbiausioje byloje *Smith v. Van Gorkom Delavero* aukščiausiasis teismas šokiravo teisininkų ir verslininkų bendruomenes, pripažindamas direktorius atsakingais už rūpestingumo pareigos pažeidimą, nors daugelis jų nelaikė savo elgesio netinkamu (Velasco, 2010, p. 1233). Todėl dabar JAV teismai direktoriaus fiduciarinę pareigą tiek korporacijai, tiek jos akcininkams apibūdina kaip fiduciarinių pareigų triadą: rūpestingumo, sąžiningumo ir lojalumo (*JAV Delavero valstijos Aukčiausiasis teismas. 1993-10-22 sprendimas byloje Cede & Co. v. Technicolor, Inc., 634 A.2d 345 (Del. 1993)*)).

Tuo tarpu Vokietijoje valdymo organų fiduciarinės pareigos nėra aiškiai nustatytos viename įstatyme, o visgi randamos keliuose teisės aktuose ir formuojamos teismų sprendimų. Ribotos atsakomybės bendrovių įstatymo 43 straipsnio 1 dalis nustato bendrą valdymo organų pareigą veikti rūpestingai, pagal apdairaus verslininko standartą (Vokietijos ribotos atsakomybės bendrovių įstatymas). Tuo tarpu Vokietijos akcinių bendrovių įstatymo 93 straipsnio 1 dalis, be minėtų pareigų, įtvirtina pareigą veikti sąžiningai (Vokietijos akcinių bendrovių įstatymas). Taip pat šiame straipsnyje įtvirtinta valdymo organų pareiga saugoti bet kokią konfidencialią informaciją ir bendrovės paslaptis, ypač komercines ir verslo paslaptis, kurias jie sužino vykdydami savo pareigas. Šis reguliavimas duoda pagrindą manyti, kad Vokietijoje, be kita ko, taip pat nustatytos panašios pareigos kaip ir JAV ar Lietuvoje, tokios kaip rūpestingumo pareiga, sąžiningumo pareiga, taip pat lojalumo pareiga.

Atitinkamai Lietuvoje teismų praktika taip pat įtvirtina, kad bendrovės veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose, be pareigų, kurias valdymo organai atlieka vykdydami konkrečias funkcijas, yra įtvirtintos fiduciarinės pareigos, t. y. veiklos principai, kurių valdymo organai turi laikytis, organizuodami kasdienę bendrovės veiklą, priimdami ir įgyvendindami įmonės veiklos sprendimus. LR akcinių bendrovių įstatymo 19 straipsnio 8 dalyje nustatyta, kad bendrovės valdymo organai privalo veikti bendrovės ir jos akcininkų naudai, laikytis įstatymų bei kitų teisės aktų ir vadovautis bendrovės įstatais (Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. Valstybės žinios, 2000 m. liepos 13 d., Nr. 64-1914). LR Civilinio Kodekso (toliau CK) 2.87 straipsnyje įtvirtinta, kad, juridinio asmens valdymo organo narys juridinio asmens ir kitų juridinio asmens organų narių atžvilgiu turi veikti sąžiningai ir protingai, būti lojalus, laikytis konfidencialumo, vengti situacijos, kai

jo asmeniniai interesai prieštarauja ar gali prieštarauti juridinio asmens interesams (1–6 dalys) ir kt. (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000 m. rugsėjo 6 d., Nr. 74-2262.). Šie veiklos principai įpareigoja bendrovės valdymo organus veikti išimtinai bendrovės interesais, t. y. užtikrinti stabilumą, efektyvumą, konkurencingumą jos, kaip rinkos dalyvio, veiklą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-234/2013). Apibendrinant, fiduciarinės vadovo pareigos yra pareiga elgtis sąžiningai ir protingai, pareiga būti lojaliam bendrovei ir laikytis konfidencialumo, pareiga vengti interesų konflikto ir nenaudoti bendrovės turto savo asmeninei naudai.

2. VERSLO SPRENDIMO TAISYKLĖS INSTITUTAS JUNGTYNĖSE AMERIKOS VALSTIJOSE

Kaip jau minėta, verslo sprendimo taisyklė atsirado ir plėtojosi daugiausia Jungtinių Amerikos Valstijų teismų sprendimuose. Be teismų sprendimų taip pat galime rasti kitus svarbius aspektus teisės doktrinoje. Visų pirma svarbu pabrėžti, kad iš tikrųjų yra tik dvi plačiai paplitusios šios taisyklės formuluotės: Delavero verslo sprendimo taisyklė ir Amerikos Teisės Instituto formuluotė (Branson, 2002, p. 634). Nors dauguma Amerikos valstijų teismų remiasi Delavero valstijos teismų praktika dėl verslo sprendimo taisyklės taikymo, kitas pakankamai populiarus ir dažnai cituojamas šaltinis yra Amerikos Teisės instituto 1994 m. išleisti „Bendrovių valdymo principai“ (Angl. *Principles of Corporate Governance*). Amerikos teisės institutas (Angl. American Law Institute) (toliau – ALI) yra JAV veikianti privati, nepriklausoma, ne pelno siekianti organizacija, kuri skelbia teisės peraiškinimus (Angl. *Restatements*), teisės principus ir pavyzdinius kodeksus, siekdama aiškinti, modernizuoti ar kitaip tobulinti JAV teisę. ALI suformuotoje verslo sprendimo taisyklėje teigiama, kad valdymo organo narys, kuris sąžiningai priima verslo sprendimą, vykdo rūpestingumo pareigą, jei jis 1) nepainioja asmeninių ir bendrovės interesų; 2) yra informuotas apie verslo sprendimo dalyką tiek, kiek, direktoriaus ar pareigūno nuomone, yra tinkama atsižvelgiant į aplinkybes; ir 3) racionaliai mano, kad verslo sprendimas geriausiai atitinka bendrovės interesus (American Law Institute, *Principles of Corporate Governance: Analysis and Recommendations*, 4.01, 1994 Cituojama iš Branson, 2002, p. 634).

Atitinkamai Delavero verslo sprendimo taisyklė pagal esmę formuluojama pagal aukščiau minėta sprendimą Aronson v. Lewis, kurioje suformuota prezumpcija, kad priimdami verslo sprendimą vadovai veikė informuotai, sąžiningai ir tvirtai tikėdami, kad veiksmai atitiko geriausius bendrovės interesus (JAV Delavero valstijos Aukščiausiasis teismas. 1984-03-01 sprendimas byloje Aronson v. Lewis, 473 A.2d 805 (Del. 1984)). Skirtumas tarp šių dviejų aiškinimų – Delavero verslo sprendimo taisyklė yra apibrėžiama kaip prezumpcija, ieškovas akcininkas teikdamas išvestinį ieškinį turi įrodinėjimo našta tokiai prezumpcijai nuginčyti (Branson, 2002, p. 635). Priešingai, pagal ALI taisyklės versiją, valdymo organo narys turi pareigą įrodyti šios taisyklės elementus, kad ji galėtų būti taikoma (Branson, 2002, p. 636). ALI parengtuose Bendrovių valdymo principuose verslo sprendimo taisyklė apibrėžiama kitaip – kaip „Saugus uostas“ (*angl. Safe harbour*) valdymo organų nariams, o prezumpcijos sąvoka nėra vartojama. Bendrovių valdymo principuose nurodoma, kad verslo sprendimas, priimtas be asmeninio suinteresuotumo, surinkus reikiamą informaciją ir racionaliai tikint, kad toks sprendimas yra priimtas geriausiais įmonės interesais, bus tinkamas, t.y. atitinkantis valdymo organų nariams nustatytų pareigų reikalavimus (American Law Institute. Principles of Corporate Governance: Analysis and Recommendations, t. 1 Washington; American Law Institute Publishers, 1994, cituojama iš Jarusevičius J. (2019b), p. 190).

Būtent remiantis šiais dviem aiškinimais remiasi likusių JAV valstijų teismai taikydami verslo sprendimo taisyklę. Atsižvelgiant į JAV teisės sistemos struktūrą, atskirų valstijų teismų interpretavimas ir taikymas gali kiek skirtis, visgi bendrieji principai, pagal kuriuos vertinamas taisyklės taikymas išlieka panašūs. Toliau šiame skyriuje aptariami atskiri verslo sprendimo taisyklės instituto taikymo aspektai, tokie kaip tam tikrų pareigų turinys, ikiteisminiai ir teisminiai procesai, būdingi JAV teismų praktikai, analizuojant aktualiausius teismų sprendimus, o tiksliau Delavero valstijos teismų sprendimus.

2.1. Ikiteisminės ir teisminės procedūros taikomos akcininkų ieškiniams

JAV teismų sprendimuose verslo sprendimo taisyklė taikoma kaip valdymo organų sprendimų peržiūros standartas. Nusistovėjusioje teismų praktikoje minima, jog analizuojant fiduciarinių pareigų pažeidimą, pirmiausia reikia nustatyti tinkamą peržiūros standartą (JAV Delavero valstijos Kanclerio teismas. 2021-03-01 sprendimas byloje In re Columbia Pipeline

Group, Inc. Merger Litigation, 2021 WL 772562 (Del. Ch. Mar. 1, 2021)). JAV teismai taiko net keletą skirtingų peržiūros standartų. Pavyzdžiui, Delavero valstijos teismuose taikomi trys valdymo organų sprendimų priėmimo vertinimo lygiai: verslo sprendimo taisyklė, sustiprinta peržiūra (*Angl. Enhanced scrutiny*) ir visiškas sąžiningumas (*Angl. Entire fairness*) JAV Delavero valstijos Kanclerio teismas. 2011-01-21 sprendimas byloje Reis v. Hazelett Strip-Casting Corp., 28 A.3d 442 (Del. Ch. 2011)). Šiuos vertinimo lygius yra perėmę ir kitų valstijų teismai.

Kuomet teismas nusprendžia nagrinėti ginčą pagal verslo sprendimo taisyklės peržiūros standartą, pradeda veikti anksčiau minėta Aronson v. Lewis pateikta prezumpcija pagal kurią priimdami verslo sprendimus bendrovės valdymo organai veikė sąžiningai, rūpestingai ir geriausiai bendrovės interesais (JAV Delavero valstijos Aukščiausiasis teismas. 1984-03-01 sprendimas byloje Aronson v. Lewis, 473 A.2d 805 (Del. 1984)). Norėdamas paneigti šią prezumpciją, akcininkas ieškovas privalo pateikti įrodymus patvirtinančius, kad direktoriai, priimdami ginčijamą sprendimą, pažeidė vieną iš fiduciarinių pareigų triados elementų - sąžiningumą, lojalumą ar rūpestingumą (JAV Delavero valstijos Aukščiausiasis teismas. 1993-10-22 sprendimas byloje Cede & Co. v. Technicolor, Inc., 634 A.2d 345 (Del. 1993)). Taigi verslo sprendimo taisyklės taikymo atveju įrodinėjimo našta tenka ieškovams akcininkams, kurių tikslas – teikiant įrodymus paneigti prezumpciją. Jei akcininkas ieškovas nesugeba įrodyti bent vienos iš fiduciarinių pareigų pažeidimo, siekiant apsaugoti įmonių valdymo organus bei jų priimamus sprendimus, taikoma verslo sprendimų priėmimo taisyklė ir teismai šių verslo sprendimų nevertina (JAV Delavero valstijos Aukščiausiasis teismas. 1993-10-22 sprendimas byloje Cede & Co. v. Technicolor, Inc., 634 A.2d 345 (Del. 1993)).

Visgi, jeigu prezumpcija yra paneigiama, įrodžius, kad bent viena iš fiduciarinių pareigų buvo pažeista, atsakovams bendrovės valdymo organams, ginčijamo verslo sprendimo iniciatoriams, tenka pareiga įrodyti teismui, kad sandoris buvo visiškai sąžiningas ieškovo akcininko atžvilgiu (JAV Delavero valstijos Aukščiausiasis teismas. 1993-06-22 sprendimas byloje Nixon v. Blackwell, 626 A.2d 1366 (Del. 1993)). Kai tinkamai patikrinti faktai atskleidžia, kad valdymo organų sprendimo teisingumas kelia abejonių, nes dauguma jų patvirtinusių valdybos narių buvo itin aplaidūs, veikė nesąžiningai ar atsirado interesų konfliktas, teismas peržiūrės sprendimą taikydamas visiško sąžiningumo peržiūros standartą (JAV Delavero valstijos Kanclerio teismas. 2010-09-08 sprendimas byloje In re Dollar Thrifty Shareholder Litigation, 14 A.3d 573 (Del. Ch. 2010)). Taigi, tokiu atveju taikomas visiško

sąžiningumo peržiūros standartas. Visiško sąžiningumo konceptas apima du pagrindinius aspektus – sąžiningos derybos ir sąžininga kaina. Sąžiningos derybos apima klausimus, tokius kaip sandorio sudarymo momentas, kaip jis buvo inicijuotas, suderintas, atskleistas kitiems valdymo organų nariams bei akcininkams (JAV Delavero valstijos Kanclerio teismas. 1994-10-06 sprendimas byloje Cinerama, Inc. v. Technicolor, Inc., 663 A.2d 1134 (Del. 1995)). Sąžininga kaina yra susijusi su ekonominiais ir finansiniais siūlomo sandorio aspektais, įskaitant tokius veiksnius kaip rinkos vertė, pajamos, ateities perspektyvos bei kiti elementai, darantys įtaką bendrovės akcijų vertei (JAV Delavero valstijos Aukščiausiasis teismas. 1983-02-01 sprendimas byloje Weinberger v. UOP, Inc., 457 A.2d 701 (Del. 1983)). Šie aspektai įrodinėjami, kai akcininkai nuginčija verslo sprendimo taisyklę prezumpciją. Kai sandoriui taikomas visiško sąžiningumo peržiūros standartas, įrodinėjimo pareiga paprastai tenka atsakovui bendrovės valdymo organams, tačiau įrodinėjimo našta gali būti perkelta, jeigu atsakovas įrodo, kad sandoriui pritarė nepriklausoma valdybos dauguma arba, esant tam tikroms sąlygoms, informuota smulkiųjų akcininkų dauguma (JAV Delavero valstijos Kanclerio teismas. 2011-12-20 sprendimas byloje In re Southern Peru Copper Corp.. S'holder Derivative Litig., 30 A.3d 60 (Del. Ch. 2011) 52 A.3d 761). Santykis tarp visiško sąžiningumo ir verslo sprendimo taisyklės taikymo yra pakankamai aiškus ir nusistovėjęs. Verslo sprendimo taisyklės prezumpcijos formuluotė gali būti suprantama taip, kad teismas turi preziumuoti, jog valdymo organo sprendimui netaikoma visiško teisingumo peržiūra, jei valdymo organas laikosi fiduciarinių pareigų (Sharfman, 2017, p. 52-53).

2.2. Valdymo organams taikomų pareigų turinys

1950 m. Amerikos Advokatų Asociacija (*Angl. American Bar Association*) išleido Modelinį bendrovių aktą (*Angl. Model Business Corporation Act*) (toliau – **MBCA**) - pavyzdinį įstatymą, kuris Asociacijos yra nuolat peržiūrimas ir atitinkamai taisomas, kad atitiktų naujausius teismų sprendimus ir kitus teisės pokyčius. Nepaisant to, kad MBCA nėra privalomas teisės aktas, jis turėjo itin didelę įtaką formuojant JAV valstijų įmonių teisės standartus ir daugelis valstijų yra priėmę MBCA įtvirtintas nuostatas. MBCA 8.30 straipsnyje nustatyta, kad kiekvienas bendrovės valdymo organų narys, vykdydamas savo pareigas privalo veikti sąžiningai (*good faith*) ir priimti tokius sprendimus, kurie jų manymu geriausiai atitinka

bendrovės interesus (American Bar Association. (2016) Model Business Corporation Act). Cede sprendime teismas pabrėžė, kad Delavero valstijos teismai nuosekliai suteikia vienodą reikšmę tiek lojalumo, tiek rūpestingumo pareigai, kai vertinamas verslo sprendimo taisyklės taikymas (JAV Delavero valstijos Aukščiausiasis teismas. 1993-10-22 sprendimas byloje Cede & Co. v. Technicolor, Inc., 634 A.2d 345 (Del. 1993)). Todėl toliau apžvelgiami pagrindiniai teismų sprendimuose įtvirtinti principai dėl būtent šių pareigų turinio taikant verslo sprendimo taisyklę.

2.2.1. Rūpestingumo pareiga

Mokslinėje literatūroje galima rasti nuomonių, kad teismai, sprendžiantys Delavero įmonių teisės bylas, tik neseniai valdymo organo nario pareigą elgtis rūpestingai įvertino kaip teisiškai vykdytiną, t.y. iki Van Gorkom teismų praktika atspindėjo teismų nenorą peržiūrėti direktoriaus veiksmus bet kokių kitu tikslu, išskyrus lojalumo pareigos pažeidimų nustatymą (Allen et al, 2002, p. 446). Visgi, rūpestingumo pareiga, kaip viena iš verslo sprendimo taisyklės taikymo sąlygų atsiranda sprendime Aronson v. Lewis. Šioje byloje teismas aiškiai pasakė, kad valdymo organų nariai, prieš priimdami sprendimą turi surinkti visą jiems pagrįstai prieinamą informaciją ir su ja susipažinę priimti pagrįstą verslo sprendimą, taip išpildydami valdymo organams taikomą rūpestingumo pareigą. Be kita ko, teismas taip pat nustatė aiškų standartą, pasakydamas, kad rūpestingumo pareigos pažeidimas vertinamas pagal valdymo organų didelio neatsargumo standartą (JAV Delavero valstijos Aukščiausiasis teismas. 1984-03-01 sprendimas byloje Aronson v. Lewis, 473 A.2d 805 (Del. 1984)). Didelio nerūpestingumo standartas atitinka Delavero valstijos ilgalaikę praktiką, pagal kurią pripažįstama, kad verslo sprendimus priima gerai motyvuoti fiduciarai (Allen et al, 2002, p. 450). Galima būtų vertinti, kad taikomas standartas atitinka verslo sprendimo taisyklės tikslus. Švelnesnis peržiūros standartas suteikia direktoriams daugiau laisvės, nes šis standartas yra tikslingai sukurtas taip, kad skatintų direktorius veikti nevaržomiems (Allen et al, 2002, p. 449-450). Van Gorkom byloje Aronson išdėstyta pozicija buvo pakartota patvirtinant, kad yra manoma, kad didelis neatsargumas yra tinkamas standartas vertinant, ar valdymo organo verslo sprendimas buvo informuotas (JAV Delavero valstijos Aukščiausiasis teismas. 1985-01-29 sprendimas byloje Smith v. Van Gorkom, 488 A.2d 858 (Del. 1985)). MBCA taip pat 8.30

straipsnyje įtvirtinto rūpestingumo standartą, kuriuo remiantis valdymo organo narys turi vykdyti savo pareigas tokiu rūpestingumo standartu, kaip asmuo esantis panašioje padėtyje pagrįstai manytų esant tinkamu sprendimu tokiomis pat aplinkybėmis, gavęs visą pagrįstai prieinamą informaciją, susijusią su tinkamu sprendimo priėmimu (American Bar Association. (2016) Model Business Corporation Act).

Netrukus po Van Gorkom sprendimo, atsižvelgiant į nuogastavimus dėl galimai gresiančios pernelyg didelės asmeninės atsakomybės, 1986 m. buvo pataisytas Delaware General Corporation Law priimant 102 str. b d. 7 p. (102(b)(7), kuriuo priimta, kad steigimo dokumentuose yra leidžiama įtraukti nuostatas, panaikinančias ar apribojančias valdymo organų asmeninę atsakomybę bendrovei ar jos akcininkams už piniginę žalą, kuri atsirado dėl fiduciarinių pareigų pažeidimo (Delaware General Assembly. (2019). Delaware General Corporation Law). Visgi toje pačioje nuostatoje buvo įtvirtintas sąrašas išimčių, kuomet atsakomybės panaikinimas ar apribojimas negali būti taikomas, įskaitant lojalumo pareigos pažeidimą, sąmoningą teisės aktų pažeidimą bei sandorių sudarymą siekiant asmeninės naudos. Šio straipsnio taikymą išplėtojo Delavero Valstijos Aukščiausiasis Teismas 2001 m. lapkričio 28 d. sprendime *Emerald Partners v. Berlin*, kuriame teismas pasakė, kad 102 straipsnio b punkto 7 papunkčio priėmimo tikslas buvo leisti akcininkams, kurie turi lūkestį, kad valdymo organai visada vykdys savo fiduciarines pareigas, priimti nuostatas steigimo dokumentuose, atleidžiančias valdymo organus nuo bet kokios asmeninės atsakomybės už sukeltos bendrovei žalos mokėjimą už rūpestingumo pareigos pažeidimus, o ne lojalumo, sąžiningumo ar kitų pareigų nesilaikymo. Be kita ko, teismas pabrėžė, kad tokių nuostatų priėmimas steigimo dokumentuose nepaneigia akcininko kaip ieškovo reikalavimo iš esmės, tačiau gali paneigti galimybę gauti piniginę žalą, jeigu toks reikalavimas yra paremtas išimtinai tik rūpestingumo pareigos nesilaikymu (JAV Delavero valstijos Aukščiausiasis teismas. 2001-11-28 sprendimas byloje *Emerald Partners, v. Berlin*, 787 A.2d 85 (Del. 2001)). Nepaisant to, kad įstatymas nenumato privalomo tokių nuostatų įtraukimo, dauguma Delavero valstijoje veikiančių bendrovių patvirtino tokius įstatų pakeitimus, aiškiai suprasdami jų reikšmę (JAV Delavero valstijos Aukščiausiasis teismas. 2001-11-28 sprendimas byloje *Emerald Partners, v. Berlin*, 787 A.2d 85 (Del. 2001)). Iš esmės Delavero įstatymų leidėjai suteikė Delavero valstijoje įsteigtoms bendrovėms galimybę vetuoti Van Gorkomo sprendimą, jei jos manytų, kad jis neatitinka jų interesų (Sharfman, 2017, p. 49).

Vėlesni JAV teismų sprendimai toliau plėtojo rūpestingumo pareigos turinį verslo sprendimo taisyklės taikymo atžvilgiu. Cede sprendime teismas priminė ankstesniuose sprendimuose rūpestingumo pareigos elementus, kaip antai, rūpestingumo pareiga reikalauja, kad valdymo organo narys aktyviai ir tiesiogiai dalyvautų įmonės pardavime nuo pradžios iki pabaigos, taip pat rūpestingumo pareiga reikalauja, kad prieš balsuojant valdymo organo narys informuotų save ir kitus narius apie visą jiems pagrįstai prieinamą esminę informaciją (JAV Delavero valstijos Aukčiausiasis teismas. 1993-10-22 sprendimas byloje Cede & Co. v. Technicolor, Inc., 634 A.2d 345 (Del. 1993)). Be kita ko, teismas taip pat pabrėžė, kad teismas, taikydamas verslo sprendimo taisyklę, nelaikys, kad rūpestingumo pareiga buvo pažeista, nebent valdymo organo nariai atskirai, ar kolektyviai nesugebėjo išsamiai susipažinti su visa aktualia informacija prieš balsuodami dėl svarbių verslo sprendimų, tokių kaip bendrovės susijungimo ar pardavimo (JAV Delavero valstijos Aukčiausiasis teismas. 1993-10-22 sprendimas byloje Cede & Co. v. Technicolor, Inc., 634 A.2d 345 (Del. 1993)). 1996 m. priimtame Delavero valstijos kanclerio teismo sprendime Caremark nustatyti svarbūs principai, susiję su priežiūros pareiga (*Angl. care of oversight*), kuri yra platesnių fiduciarinių įmonių vadovų pareigų dalis (JAV Delavero valstijos Kanclerio teismas. 1996-09-25 sprendimas byloje In re Caremark Intern. Inc. Deriv. Lit., 698 A.2d 959 (Del. Ch. 1996)). Caremark akcininkai pateikė išvestinį ieškinį korporacijos direktoriams ir pareigūnams, teigdami, kad jie nesugebėjo tinkamai prižiūrėti ir valdyti, kaip laikomasi teisinių ir reguliavimo reikalavimų, todėl buvo pažeisti įstatymai ir bendrovei padaryta žala. Visgi teismas pabrėžė, jog norėdami įrodyti, kad rūpestingumo pareiga pažeista, akcininkai turi įrodyti, kad valdymo organo nariai žinojo arba turėjo žinoti apie teisės aktų pažeidimus ir bet kuriuo atveju nesiėmė jokių veiksmų situacijai ištaisyti ir toks neveikimas sukėlė žalą bendrovei (JAV Delavero valstijos Kanclerio teismas. 1996-09-25 sprendimas byloje In re Caremark Intern. Inc. Deriv. Lit., 698 A.2d 959 (Del. Ch. 1996)). Byloje Marchant prieš Barnhill akcininkai kreipėsi į teismą su išvestiniu ieškiniu teigdami, kad bendrovė pažeidė savo fiduciarines pareigas, nes neįdiegė tinkamų priežiūros sistemų suvaldyti maisto saugos rizikas, ir dėl to kilo listeriozės užkrato protrūkis. Teismas pabrėžė, kad pagal byloje nustatytus faktus, buvo aišku, kad valdyba kuris laikas žinojo, kad bendrovės veikla vykdoma nesilaikant visų įstatymuose nustatytų reikalavimų, nebuvo įdiegtos sistemos, kad būtų užtikrintas tokių reikalavimų laikymasis bei nebandė taisyti esamos situacijos (JAV Delavero valstijos Aukščiausiasis teismas. 2019-06-18 sprendimas byloje Marchand v. Barnhill, 212 A.3d 805

(Del. 2019)). Tokių veiksmų pasekoje buvo nustatyta, kad bendrovės valdymo organų veiksmai neatitiko gerosios praktikos ir buvo pažeistos fiduciarinės pareigos.

Per eilę metų JAV teismai suformavo ir kitas taisykles bei elgesio standartus, kurių turi laikytis bendrovės valdymo organų nariai priimdami verslo sprendimus. Viena iš tokių – Revlon taisyklė, suformuota Delavero Aukščiausiojo teismo 1986 m. sprendime *Revlon, Inc. v. MacAndrews & Forbes Holdings, Inc.* Šioje byloje buvo sprendžiamas bendrovės valdymo organų narių veiksmai siekiant išvengti priešiško bendrovės perėmimo (*Angl. hostile takeover*). Teismas šiuo atveju sprendime išdėstė, jog net ir valdybai imantis veiksmų, kuriais siekiama užkirsti kelią priešiškam bendrovės perėmimui, visų pirma valdybos narių veiksmai turi užtikrinti pagrindinių fiduciarinių pareigų – rūpestingumo, lojalumo ir nepriklausomumo – laikymąsi. Be kita ko, teismas, sprenddamas dėl valdybos narių veiksmų išaiškino, jog kai bendrovė yra pardavimo padėtyje valdymo organams taikomos ne tik tradicinės fiduciarinės pareigos, bet ir atsiranda kita labai svarbi pareiga – gauti geriausią kainos pasiūlymą akcininkams, kuri yra išvesta iš valdymo organams taikomos rūpestingumo pareigos. Visgi teismas nustatė, kad valdyba neįvykdė pareigos gauti maksimalią vertę parduodant bendrovę, nevertino visų galimų pasiūlymų todėl verslo sprendimo taisyklė nebuvo pritaikyta valdybos sprendimų atžvilgiu (JAV Delavero valstijos Aukščiausiasis teismas. 1986-03-13 sprendimas byloje *Revlon, Inc. v. MacAndrews Forbes Holdings*, 506 A.2d 173 (Del. 1986)). Revlon taisyklė vėliau taip pat panaudota kitoje istorinėje *CampuCom* byloje, kurioje buvo ginčijamas valdybos sprendimas greitai parduoti bendrovę pagal stambiausio akcininko pageidavimą kuo greičiau gauti pinigus už pardavimą. Visgi teismas nustatė, kad valdyba vykdė savo fiduciarines pareigas, suformavo specialųjį komitetą, kuris derėjosi dėl pardavimo kainos, todėl pareiga gauti geriausią pasiūlymą už bendrovės pardavimą buvo įgyvendinta ir valdymo organų narių sprendimai buvo apsaugoti verslo sprendimo taisyklės (JAV Delavero valstijos Kanclerio teismas. 2005-09-29 sprendimas byloje *In re Compucom Sys., Inc., Stockholders Litig.*, 449-N (Del. Ch. Sep. 29, 2005)).

2.2.2. Lojalumo pareiga ir nepriklausomumas

Teismai, sprendžiantys Delavero įmonių teisės bylas, tik neseniai direktoriaus pareigą elgtis rūpestingai įvertino kaip teisiškai vykdytiną. Iš tiesų galima teigti, kad iki Van Gorkom teismų praktika atspindėjo teismų nenorą peržiūrėti direktoriaus veiksmus bet kokių kitu tikslu, išskyrus lojalumo pareigos pažeidimų nustatymą (Allen et al, 2002, p. 446). Taigi lojalumo pareiga anksčiau buvo laikoma kaip pagrindinė valdymo organų narių pareiga akcininkų ir bendrovės atžvilgiu ir toliau plačiai analizuojama JAV teismų sprendimuose.

Viena iš svarbiausių bylų, aiškinančių lojalumo pareigos turinį taikant verslo sprendimo taisyklę – Cede prieš Technicolor. Teismas savo sprendime priminė Aronson bylos išaiškinimą, pagal kurį teigiama, kad lojalumo pareiga iš esmės reikalauja, kad geriausi korporacijos ir jos akcininkų interesai būtų viršesni už bet kokius valdymo organų narių ar vieno kontrolinį akcijų paketą turinčio akcininko interesus (JAV Delavero valstijos Aukščiausiasis teismas. 1984-03-01 sprendimas byloje Aronson v. Lewis, 473 A.2d 805 (Del. 1984)). Be kita ko, teismas sprendime paminėjo, kad tipiniai valdymo organų narių asmeninio suinteresuotumo verslo sandoryje pavyzdžiai apima nario veikimą abiejose sandorio pusėse arba direktoriaus asmeninę naudą iš sandorio, kurios paprastai negauna akcininkai (JAV Delavero valstijos Aukščiausiasis teismas. 1993-10-22 sprendimas byloje Cede & Co. v. Technicolor, Inc., 634 A.2d 345 (Del. 1993)). Taigi, iš esmės vienas svarbiausių lojalumo pareigos aspektų – valdymo organų narių nepriklausomumas, priimant sprendimus išimtinai tik bendrovės ir jos akcininkų interesais. Paprastai valdymo organo narį laikome nepriklausomu tik tada, kai jis priima verslo sprendimą tik dėl sandorio naudos bendrovei ir jam nedaro įtakos bet kokie kiti asmeniniai ar išoriniai veiksniai. Priešingai, valdymo organo narys, gaunantis didelę naudą pritardamas sandoriui, objektyviai negali būti laikomas nesuinteresuotu ir nepriklausomu (JAV Delavero valstijos Aukščiausiasis teismas. 1993-10-22 sprendimas byloje Cede & Co. v. Technicolor, Inc., 634 A.2d 345 (Del. 1993)). Tačiau vienas svarbiausių teismo teiginių, nuginčijant žemesnės instancijos teismo išaiškinimą, jog vien valdymo organo nario asmeninio intereso turėjimas negali nuginčyti verslo sprendimo taisyklės taikymo, šiuo atveju turi būti įrodomas nelojalumas. Tokio netinkamo elgesio, kuris laikomas kaip valdymo organo nario nelojalumas, yra sukčiavimas bendrovės ar valdymo organų atžvilgiu, valdymo organo pareigų vengimas, ar savo balsu pardavimas (citata: JAV

Delavero valstijos Aukščiausiasis teismas. 1993-10-22 sprendimas byloje Cede & Co. v. Technicolor, Inc., 634 A.2d 345 (Del. 1993)).

Galima būtų teigti, kad lojalumo pareiga ir rūpestingumo pareiga yra pakankamai glaudžiai susijusios. Sprendime Marchant prieš Barnhill teismas, paminėdamas aukščiau minėtą Caremark sprendimą, pabrėžė, kad bendrovės valdymo organai turi sąžiningai stengtis vykdyti savo rūpestingumo pareigą, o tokių pastangų neįdėjimas gali reikšti lojalumo pareigos pažeidimą (JAV Delavero valstijos Aukščiausiasis teismas. 2019-06-18 sprendimas byloje Marchand v. Barnhill, 212 A.3d 805 (Del. 2019)). Be kita ko, teismas pabrėžė, kad norint tinkamai įgyvendinti lojalumo pareigą valdymo organų nariai turi tinkamai įgyventinti priežiūros pareigą, t.y. įdiegti priežiūros sistemas ir jas nuolat stebėti (JAV Delavero valstijos Aukščiausiasis teismas. 2019-06-18 sprendimas byloje Marchand v. Barnhill, 212 A.3d 805 (Del. 2019)).

Kitas itin svarbus aspektas, kai analizuojama lojalumo pareiga yra bendrovės valdymo organų narių nepriklausomumas. Byloje Campucom teismas išaiškino, kad nepriklausomas valdymo organo narys yra tas, kurio sprendimas grindžiamas bendrovės interesais ir nešališku vertinimu, tuo tarpu narys, kuris nėra nepriklausomas, yra kontroliuojamas (priklausomas nuo) kito asmens, suinteresuoto sandoriu (citata: campucom). Iš esmės byla analizuoja nepriklausomo sprendimų priėmimo svarbumą. Visgi, teismas pabrėžė, kad nors tam tikrais atvejais visiškas valdymo organo nario nepriklausomumas yra neįmanomas dėl tam tikrų profesinių, finansinių bei asmeninių ryšių, vien tokių santykių buvimas nesuteikia pagrįsto pagrindo vertinti, kad sprendimas priimtas nesant nepriklausomam valdymo organo nario vertinimui. Visgi, aiškūs argumentai ir įrodymai privalo būti pateikti, kad galima būtų nugincyti verslo sprendimo taisyklės prezumpciją, jog valdymo organai priėmė verslo sprendimą, kuris buvo nepriklausomas ir atitiko geriausius bendrovės interesus (JAV Delavero valstijos Kanclerio teismas. 2005-09-29 sprendimas byloje In re Compucom Sys., Inc., Stockholders Litig., 449-N (Del. Ch. Sep. 29, 2005)).

3. VERSLO SPRENDIMO TAISYKLĖS ATSIKIDIMAS IR TAIKYMAS KONTINENTINĖS TEISĖS TRADICIJOS VALSTYBĖSE

Nepaisant to, kad verslo sprendimo taisyklė suformuota ir plačiai taikoma bendrosios teisės tradicijos valstybėse, visgi šis institutas turėjo didžiulę įtaką valdymo organų narių atsakomybės principams Europos Sąjungos valstybių narių teisės sistemose. Tam tikros valstybės, kaip kad Vokietija, verslo sprendimo taisyklės modelį inkorporavo į savo teisės aktus, tuo tarpu kitos šalys, kaip Nyderlandai, nors tiesiogiai savo teisės sistemoje neįvardija verslo sprendimo taisyklės modelio, taiko tam tikrus panašius šios taisyklės taikymo elementus. Visgi, sudėtinga vertinti Europos verslo sprendimo modelį, nes ES valstybėse narėse skiriasi ne tik valdymo organų organizavimas ir struktūra, bet ir materialines direktoriaus pareigas ir vykdymo užtikrinimo mechanizmus reglamentuojančių teisės normų įvairovė lemia, kad iš esmės harmonizavimas yra nepageidautinas (Ponta, Catana, 2015, p. 132).

2014 m. ir 2015 m. pusė iš 28 valstybių narių¹ akademinuose straipsniuose arba teismų praktikoje pripažįsta verslo sprendimo taisyklės egzistavimą ir taikymą, net ir nesant aiškaus reglamentavimo (Ponta, Catana, 2015, p. 136). Iki 2014 m. tik šešios valstybės narės, t. y. Vokietija, Portugalija, Rumunija, Graikija, Čekija ir Rumunija, priėmė kodifikuotą verslo sprendimų priėmimo taisyklę. Po Vokietijos modelio, kuri 2005 m. pirmoji iš Europos valstybių priėmė šią taisyklę, kitoms jurisdikcijoms teigiamą įtaką darė Europos konsultavimas prieš joms įstojant į ES arba priekaištauojant dėl valstybės narės statuso (Ponta, Catana, 2015, p. 136). Visgi mokslinėje literatūroje pripažįstama, kad nepavyko nustatyti geografinių, istorinių ar politinių kriterijų, kuriais būtų galima paaiškinti, kodėl tik tam tikros šalys pasirinko kodifikuoti taisyklę (Ponta, Catana, 2015, p. 136). Taip pat Europoje vyrauja principas, kad direktoriai savo pareigas pirmiausia turi vykdyti bendrovei, o ne jos akcininkams. Tarp daugumos Europos civilinės teisės jurisdikcijų tiesioginius teisinius santykius tarp direktorių, akcininkų ir kitų suinteresuotųjų asmenų reglamentuoja bendroji deliktų teisė, t. y. civilinės teisinės prievolės ir atsakomybė (Ponta, Catana, 2015, p. 132).

Šio skyriaus tikslas yra įvertinti, kaip JAV teisės sistemoje taikoma verslo sprendimo taisyklė suprantama ir ne(taikoma) ES valstybėse narėse, o būtent Vokietijoje. Be kita ko,

¹ Įskaitant Lietuvą.

šiam skyriuje analizuojamas Europos Modelinis Bendrovių Aktas (toliau – EMCA), kuriame taip pat aptariama verslo sprendimo taisyklė.

3.1. Europos Modelinis Bendrovių Aktas

EMCA – tai soft law šaltinis, kurį rengė grupė svarbių bendrovių teisės mokslininkų iš atskirų ES valstybių narių. Kaip ir įtvirtinta pačiame EMCA, ši grupė yra nepriklausoma nuo verslo organizacijų, valstybių narių valdžios institucijų bei Europos Komisijos, finansuojama išimtinai tik iš akademinų lėšų (European Model Company Act (EMCA), 2017). Būtent EMCA tikslas yra pateikti apibendrintą pavyzdinį bendrovių įstatymo modelį, kuris galėtų būti naudojamas kaip gerasis pavyzdys keičiant ir atnaujinant bendrovių teisę atskirose ES valstybėse narėse. Galima būtų teigti, kad EMCA kūrimo iniciatyvą paskatino būtent panašaus pobūdžio anksčiau aptartas JAV soft law šaltinis MBCA, siekiant, kad ES valstybės narės turėtų aiškų bei modernų bendrovių įstatymo pavyzdį.

EMCA 10 skyrius skirtas valdymo organų atsakomybei. Šio skyriaus bendrajame komentare būtent ir yra minima verslo sprendimo taisyklė ir pabrėžiama jos svarba ES bendrovių teisės raidoje. EMCA pirmajame projekte atsispindi susirūpinimas dėl verslo sprendimo taisyklės, kurio pastabose daroma prielaida, kad verslo sprendimo taisyklė daro didžiulę įtaką daugumai Europos teisės sistemų (Hernando Cebria, 2018, p. 53). Pabrėžiama, kad daugumoje teisinių sistemų jau aiškiai ar netiesiogiai yra taikoma taisyklė yra verslo sprendimo taisyklė (European Model Company Act (EMCA), 2017).

Įkvėptas MBCA formuluoatės, EMCA skiria 10 skyriaus 10.01 straipsnio 3 dalį, direktorių atsakomybei ir verslo sprendimo taisyklei. Tokiu būdu pakartojama bendra sąžiningumo, kaip struktūrinio elemento, koncepcija, tačiau dėl jos sisteminio pobūdžio į direktorių pareigas įtraukiama aukštesniu lygmeniu, ir pridedamos trys papildomos sąlygos (Hernando Cebria, 2018, p. 53). Šio straipsnio 3 dalyje numatyta, kad vadovas, sąžiningai priimančias verslo sprendimą, vykdo šiame skyriuje numatytą pareigą, jei jis nėra suinteresuotas sprendimo dalyku, yra informuotas apie sprendimo dalyką tiek, kiek vadovo nuomone yra tinkama atsižvelgiant į aplinkybes ir pagrįstai mano, kad verslo sprendimas geriausiai atitinka bendrovės interesus (European Model Company Act (EMCA), 2017). Be kita ko, to paties straipsnio 4 dalyje nustatoma, kad asmuo, kuris ginčija valdymo organo elgesį pagal šį

straipsnį, ieškinyje dėl žalos atlyginimo privalo įrodyti, kad buvo pažeista rūpestingumo pareiga, įskaitant, kad neturėtų būti taikoma verslo sprendimo taisyklė, kaip nustatyta straipsnio 2 dalyje, ir kad šis valdymo organo pažeidimas buvo bendrovės patirtos žalos priežastis. Be kita ko, EMCA 10 skyriaus bendrajame komentare nustatoma, kad panašus kaip JAV teisėje nustatytas paprasto apdairaus asmens standartas, pagal kurį asmuo neprivalo turėti patirties ar specifinių žinių, kad galėtų būti valdymo organo nariu, tačiau turi būti asmuo, galintis atlikti tam tikrą įmonės užduotį, gali būti taikomas ir EMCA kaip atsakomybės vertinimo pagrindas.

Taigi, pagal tam tikrus atskirus elementus, galima aiškiai pastebėti žymią verslo sprendimo taisyklės įtaką bandant harmonizuoti ES valstybių narių bendrovių teisę soft law šaltiniu EMCA. Visgi, EMCA konkrečiau laikomasi ALI principuose pateiktos taisyklės kodifikacijos, o ne MBCA įtvirtintų kriterijų, tikriausiai dėl to, kad Amerikos pavyzdiniame įstatyme nėra aiškios taisyklės kodifikacijos (Hernando Cebria, 2018, p. 54). Tačiau vienas aiškus skirtumas tarp EMCA nustatytos verslo sprendimo taisyklės ir ALI, yra įrodinėjimo pareigos paskirstymas. Kaip jau minėta aukščiau, pagal ALI principus įrodinėjimo pareiga tenka valdymo organui, kurio veiksmai ginčijami. Tuo tarpu, EMCA akivaizdžiai įtvirtino Delavero valstijos teismuose taikomą įrodinėjimo naštos paskirstymą, pagal kurį verslo sprendimo taisyklę kaip prezumpciją turi nuginčyti ieškovas, t.y. asmuo, kuris ginčija verslo sprendimo teisėtumą. Tuo tarpu verslo sprendimo taisyklės taikymo sąlygos, nustatytos 10.01 straipsnio 3 dalyje praktiškai atitinka JAV teismuose taikomą praktiką. Sąlyga, jog vadovas privalo būti nesuinteresuotas verslo sprendimo dalyku akivaizdžiai įtvirtina aukščiau aptartą lojalumo pareigą, o pareiga priimti informuotą verslo sprendimą atitinka rūpestingumo pareigą. O sprendimo priėmimas, manant kad jis atitinka geriausius bendrovės interesus yra aiški sąlyga tiesiogiai perkelta iš ALI nustatytų principų.

Apibendrinant, galima būtų teigti, kad EMCA turi itin didelę reikšmę valdymo organų atsakomybės harmonizavimui ES teisės lygmeniu. Šiuo soft law šaltiniu patvirtinama, kad JAV teismų sistemoje taikoma geroji valdymo organų atsakomybės praktika, kurią pripažįsta daugelis ES valstybių narių jau iki EMCA priėmimo. Be kita ko, instituto svarbą patvirtina EMCA autoriai, įtraukdami verslo sprendimo taisyklę į šį šaltinį, kurio tikslas modernizuoti bendrovių teisę, susisteminant geriausią praktiką į vieną pavyzdinį aktą.

3.2. Verslo sprendimo taisyklė Vokietijos teisinėje sistemoje

Vokietija buvo pirmoji Europos šalis, 2005 m. priėmusi verslo sprendimo taisyklę, perkeliant tradicinį JAV verslo sprendimo taisyklės pagrindą į nacionalinę teisę (Seenacherry, 2020). Vokietijos verslo sprendimų priėmimo taisyklė kodifikuota Vokietijos akcinių bendrovių įstatymo 93 straipsnio pirmoje dalyje nustatyta, kad valdymo organų nariai, tvarkydami bendrovės reikalus, turi elgtis rūpestingai, kaip apdairus vadovas, sąžiningai vykdydamas atitinkamas pareigas (Vokietijos akcinių bendrovių įstatymas - Aktiengesetz). Laikoma, kad šios pareigos yra vykdomos, kai valdymo organo narys, priimdamas verslo sprendimą, turėjo teisę pagrįstai manyti, kad veikia remdamasis tinkama informacija siekdamas geriausių bendrovės interesų. Valdymo organų nariai privalo saugoti bet kokią konfidencialią informaciją ir bendrovės paslaptis, ypač komercines paslaptis ar verslo paslaptis, kurias jie sužinojo vykdydami savo veiklą valdymo organuose (Vokietijos akcinių bendrovių įstatymas - Aktiengesetz). Kadangi minėtas 93 straipsnis yra imperatyvi nuostata, ji negali būti keičiama nei bendrovės įstatais, nei paslaugų sutartimi su valdybos nariu, nei stebėtojų tarybos nutarimais (Deipenbrock, 2016, p. 204).

Iš pirmo žvilgsnio Vokietijos verslo sprendimų priėmimo taisyklė labai panaši į Delavero taisyklę. Delavero verslo sprendimo taisyklės trys būtinos sąlygos - rūpestingumo, lojalumo ir sąžiningumo pareiga - yra visos. Dviem aspektais vokiškoji versija yra griežtesnė (direktoriaus požiūriu): Be trijų ką tik minėtų sąlygų, direktorius taip pat turi pagrįstai tikėti, kad veikė geriausiai bendrovės interesais (Gerner-Beuerle, 2021, p. 17-18).

3.2.1. Valdymo organams taikomos pareigos priimant verslo sprendimą

Nepaisant to, kad pagal atskirų mokslininkų vertinimą Vokietijos verslo sprendimo taisyklė atitinka JAV modelį, Vokietijoje taisyklės taikymas yra paremtas tam tikrų sąlygų visuma. Yra plačiai žinoma, kad Vokietijos verslo sprendimo taisyklė pagal Vokietijos akcinių bendrovių įstatymo 93 straipsnio 1 dalį apima šiuos penkis reikalavimus: 1) valdymo organas priima verslo sprendimą; 2) šis sprendimas priimamas remiantis tinkama informacija; 3) siekiant geriausių bendrovės interesų; 4) sąžiningai ir 5) nesant interesų konfliktui (Seenacherry, 2020). Pagal AktG 93 straipsnio 1 dalies 1 sakinį 1 sakinyje atlieka dvi funkcijas. Pirma, jis numato

rūpestingumo standartą (kalbę) ir, antra, objektyvias valdybos narių pareigas, panašias į bendrąją sąlygą. Pagal 93 straipsnį išskiriamos dvi esminės pareigų kategorijos: rūpestingumo pareiga ir lojalumo pareiga. Analogiškos nuostatos egzistuoja ir kitose jurisdikcijose, ypač JAV teisėje. Rūpestingumo pareiga sudaro pirmąją pareigų kategoriją pagal 93 straipsnio 1 dalį (Deipenbrock, 2016, p. 205).

Vienas esminių rūpestingumo pareigos elementų, kaip ir JAV teisėje, yra priimamas informuotas sprendimas. Kalbant apie antrąją verslo sprendimo taisyklės sąlygą, pagal kurią veikimą remiantis tinkama informacija, pareigos nepažeidžiamos, kai vadovas priima verslo sprendimą, kai jis pagrįstai galėjo manyti, kad veikia remdamasis tinkama informacija ir bendrovės naudai. Taigi yra du elementai: galėjo pagrįstai manyti ir veikė remdamasis tinkama informacija (Seenacherry, 2020). Vokietijos verslo sprendimo taisyklė reikalauja, kad valdymo organo narys, priimdamas verslo sprendimą, pagrįstai manytų, jog veikia remdamasis tinkama informacija, bendrovės naudai, sąžiningai ir vengdamas interesų konflikto (Deipenbrock, 2016, p. 209-210). Teisės doktrinoje teigiama, kad valdymo organo narys paprastai neprivalo surinkti visos įmanomos informacijos ar geriausios įmanomos informacijos, o turi kruopščiai parengti verslo sprendimą ir tinkamai įvertinti su juo susijusią riziką konkrečioje situacijoje (Deipenbrock, 2016, p. 217). Atitinkamai šis reikalavimas nereiškia, kad valdymo organas, prieš priimdamas sprendimą, turi nuolat samdyti patarėjus ar ekspertus dėl išsamios analizės, susijusios su verslo sprendimu (Seenacherry, 2020). Visgi galima būtų teigti, kad šis reikalavimas nustato, kad vadovas, priimdamas verslo sprendimą, atsižvelgia į visas jo manymu būtinas aplinkybes ir jas pagrįstai įvertinus priima sprendimą veikti, ar ne. Priešingu atveju tokiam sprendimui turėtų būti taikoma didelio neatsargumo prezumpcija. Šią prezumpciją turėtų nuginčyti pats vadovas, kurio sprendimas yra ginčijamas. Mokslinėje literatūroje sutinkamas požiūris, kad formuluotės galėtų „pagrįstai manyti“ aiškinimas kaip manyti be didelio neatsargumo Vokietijos verslo sprendimo taisyklės kontekste yra tinkamas būdas pasiekti įstatymų leidėjo tikslą (Deipenbrock, 2016, p. 216). Taigi akivaizdus dar vieno JAV verslo sprendimo taisyklės elemento atitikmuo, kuomet valdymo organo sprendimai vertinami didelio neatsargumo standartu.

Be kita ko, pagal reikalavimą, kad priimdamas sprendimą direktorius turi veikti remdamasis tinkama informacija, suprantama, kad vadovas turi veikti remdamasis tinkama informacija, atsižvelgiant į tai, koks sprendimas labiausiai atitiktų bendrovės interesus ir veiktų bendrovės labui (Seenacherry, 2020). Tai veda prie kitos, trečiosios, verslo sprendimo taisyklės

taikymo sąlygos – veikti siekiant geriausių bendrovės interesų. Toks veikimas įmonės naudai, bent jau Vokietijos įstatymų leidėjo nuomone, reiškia, kad jis tarnauja tvariam įmonės pelningumui ir konkurencingumui, įskaitant jos produktus ir paslaugas (Deipenbrock, 2016, p. 219). Be to, įmonės valdymas turi būti ekonomiškai efektyvus ir tikslingas (Deipenbrock, 2016, p. 205-206). Be pareigų, ypač susijusių su bendrovės valdymu, tinkamu finansavimu ir kontrole, svarbi yra valdymo organų pareiga veikti pagal įstatymus ir įstatus, kuri laikoma viena iš pagrindinių valdybos narių pareigų. Ši pareiga apima taisykles, kurios gali būti susijusios su bendrovės vidaus tvarka, taip pat ir santykiuose su trečiaisiais asmenimis, įskaitant bet neapsiribojant konkurencijos, mokesčių ar aplinkosaugos taisyklių (įskaitant ir užsienio teisę), t.y. iš esmės susilaikyti nuo bet kokių neteisėtų veiksmų (Deipenbrock, 2016, p. 206). Savaiame suprantama, kad vadovo pareiga rūpintis, kad bendrovės vardu priimami sprendimai neprieštarautų teisiniam reguliavimui, yra privaloma, jeigu vadovas savo veiksmais siekia geriausių bendrovės interesų.

Ketvirtoji Vokietijos verslo sprendimo taisyklės taikymo sąlyga yra susijusi su sąžiningu vadovo veikimu. Šiuo atveju verslo sprendimo taisyklės sąžiningumo elementas yra ne tai, ar direktorių valdyba veikė pagrįstai, turėdama pakankamai informacijos ir siekdama bendrovės gerovės, bet tai, kad jie galėjo manyti, jog jų sprendimas buvo pagrįstai teisingas. Nors sąžiningumo pareiga nėra aiškiai išplėtotą Vokietijos įstatymuose, tačiau galima daryti išvadą, kad neturi būti interesų konflikto, todėl iš esmės šis reikalavimas prilygsta sąžiningumo pareigai, kuri pagal amerikietiškąją verslo sprendimo taisyklę priskiriama lojalumo pareigai (Seenacherry, 2020). Sąžiningumas šiuo atveju turėtų būti susijęs su asmeninio intereso atskyrimu nuo bendrovės intereso, be kita ko priimant verslo sprendimus ir juos įgyvendinant veikti gera valia (good faith). Taigi šiuo atveju veikia panašūs principai, kokie yra taikomi Delavero valstijos teismų sprendimuose.

Atitinkamai iš sąžiningumo sąlygos išvedama paskutinė sąlyga – veikti be interesų konflikto. Vokietijos įstatymų leidėjo nuomone, valdybos nario veikla turi būti laisva nuo interesų konflikto, išorinės įtakos ir be tiesioginių asmeninių interesų (Deipenbrock, 2016, p. 219). Savo ruožtu šie klausimai yra susiję su bet koku elgesiu, kuris gali būti susijęs su interesų konfliktu arba kuris leidžia gauti naudos iš trečiųjų šalių, o tai gali pakenkti jų nepriklausomam sprendimui ar objektyvumui priimant verslo sprendimus (Hernando Cebria, 2018, p. 52). Visgi valdymo organo narys, kuris gali turėti interesų konfliktą, susijusį su atitinkamu verslo sprendimu, gali išimties tvarka pasinaudoti Vokietijos verslo sprendimo taisyklės apsauga, jei

jis atskleidžia šį konfliktą laikydamasis savo lojalumo pareigos ir kaip siūloma Vokietijos įmonių valdymo kodekse (Deipenbrock, 2016, p. 219-220). Valdymo organų nariai yra fiduciariniuose santykiuose su bendrove. Lojalumas, kurio reikalaujama iš valdybos narių, viršija įprastą sąžiningumo standartą, todėl valdymo organų nariai privalo lojaliai tarnauti bendrovei, saugoti bendrovės interesus ir nepiktnaudžiauti savo, kaip organo, statusu, siekdami asmeninių interesų (Deipenbrock, 2016, p. 207).

Apibendrinant šiuos reikalavimus galima būtų teigti, kad iš esmės jie yra tokie patys kaip rūpestingumo pareiga, lojalumo pareiga ir pareiga elgtis sąžiningai, tačiau jie suskirstyti į atskirus penkis elementus (Seenacherry, 2020). Bendrąja prasme Vokietijos verslo sprendimo taisyklės požymiai atitinka klasikinę JAV verslo sprendimo taisyklę, visgi jos taikymas yra labiau susistemintas, išskiriantis konkrečias penkias sąlygas, kurias privalo atitikti valdymo organo veiksmai.

3.2.2. Įrodinėjimo naštos paskirstymas

Remiantis EMCA pateiktomis pastabomis, daugumoje teisinių sistemų valstybių taikomas principas, kad įrodinėjimo pareiga tenka nukentėjusiajai šaliai, kuri turi įrodyti, kad žala padaryta dėl neatsargumo, visgi vieną iš nedaugelio šio principo išimčių galima rasti Vokietijos teisėje, kur įrodinėjimo našta dėl tariamo aplaidumo tenka valdybos ar stebėtojų tarybos nariui (Hernando Cebria, 2018, p. 53). Tuo tarpu Vokietijos akcinių bendrovių įstatymo 93 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad valdymo organo nariai, nevykdantys savo pareigų, kaip solidarūs skolininkai privalo atlyginti bendrovei bet kokią dėl jų veiksmų atsiradusią žalą, o kilus ginčui, ar jie elgėsi rūpestingai, kaip apdairus vadovas, sąžiningai vykdydamas atitinkamas pareigas, įrodinėjimo pareiga tenka jiems (Vokietijos akcinių bendrovių įstatymas – Aktiengesetz). Atitinkamai, jei direktoriams pavyks pateikti įrodymus, paneigiančius tokius kaltinimus, teismas nuspręs, kad jiems taikoma verslo sprendimo priėmimo taisyklė, o tai reiškia, kad ieškinys bus atmestas (Seenacherry, 2020). Taigi šiuo atveju itin svarbios išlieka penkios taisyklės taikymo sąlygos. Šiuo atveju teismas vertindamas, ar tam tikriems valdymo organo veiksams taisyklė taikoma, privalo būti patvirtintos visos penkios sąlygos. Jei Vokietijos verslo sprendimo taisyklės sudedamosios dalys nebuvo įgyvendintos priimant verslo

sprendimą, tuomet direktorius pripažįstamas atsakingu už žalą, kuri atlyginama iš privalomojo draudimo, todėl žala visada atlyginama, o tai užtikrina, kad patenkinus ieškinį nukentėjusiajai šaliai bus garantuota išmoka (Seenacherry, 2020). Atitinkamai tai reiškia, kad jei yra įvykdomi visi Vokietijos verslo sprendimo taisyklės elementai, valdybos nario pareigų pažeidimo nėra. O tai reiškia, kad Vokietijos akcinės bendrovės valdybos nariui netaikoma vidinė atsakomybė už žalą bendrovei, jeigu jis, remdamasis tinkama informacija ir nešališkai, priėmė neteislingą diskrecinį sprendimą (Deipenbrock, 2016, p. 220).

Vienas esminis skirtumas tarp analizuotos Delavero verslo sprendimo taisyklės ir Vokietijos taisyklės tai įrodinėjimo naštos paskirstymas. Iš esmės Delavero taisyklė, palyginti su Vokietijos taisykle, galėtų sumažinti teisminių ginčų skaičių, nes ieškovas turės mažiau paskatų pateikti ieškinį, kadangi šalyse, kuriose smulkieji akcininkai turi didesnę galią (pavyzdžiui, Jungtinėse Amerikos Valstijose ir Jungtinėje Karalystėje dėl plataus institucinių investuotojų skaičiaus), arba jurisdikcijose, kuriose išvestiniai ieškiniai gali būti lengvai įgyvendinami, gali būti prasminga įrodinėjimo pareigą nustatyti ieškovui (Gurrea-Martínez, 2018, p. 435).

Apibendrinant galima teigti, kad verslo sprendimo taisyklės vokiška versija labiau atitinka Amerikos Teisės Instituto pateiktos versijos. Tačiau lyginant su aukščiau analizuotu Delavero modeliu, vokiškasis modelis nukrypsta nuo klasikinės teorijos ir įrodinėjimo našta nustato direktoriui, kurio įmonės sprendimas yra ginčijamas (Ponta, Catana, 2015, p. 137).

4. LIETUVOJE TAIKOMA VERSLO SPRENDIMO TAISYKLĖ

Nepaisant to, kad Lietuvoje teismai pirmą kartą pradėjo naudoti patį verslo sprendimo taisyklės terminą tik 2013 m. pabaigoje – 2014 m. pradžioje, galima būtų teigti, kad tokie pat ar panašūs principai teismų praktikoje buvo taikomi dar seniau. Visgi verslo sprendimo taisyklės įtvirtinimas itin svarbus prezumpcijos nustatymo atžvilgiu. Teismas patvirtino, kad siekiant apsaugoti įmonės valdymo organų narius nuo žalos atlyginimo ieškinių, taikoma verslo sprendimų priėmimo taisyklė (*angl. business judgment rule*), pagal kurią preziumuojamas valdymo organų veikimas *bona fide* geriausiaisiais bendrovės, kuriai jie vadovauja, interesais. Ši prezumpcija skirta apsaugoti bendrovės vadovus nuo asmeninės atsakomybės už sąžiningai priimtus verslo sprendimus, atitinkančius rūpestingumo pareigos

standartus. Dėl to žalos atlyginimo siekiančiam asmeniui nepakanka įrodyti padarytos žalos faktą, tačiau būtina įrodyti ir įmonės valdymo organų narių fiduciarinių pareigų pažeidimą, akivaizdų protingos ūkinės – komercinės rizikos peržengimą, aiškų aplaidumą arba jiems suteiktų įgaliojimų viršijimą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-124/2014).

Juridinio asmens ir valdymo organų tarpusavio santykiai yra fiduciariniai (pasitikėjimo), todėl šiems santykiams būdinga tai, kad valdymo organas (fiduciaras) privalo žinoti, jog juridinis asmuo, kuris yra patikėtojas (beneficiaras), juo pasitiki ir todėl suteikė įgaliojimus veikti beneficiaro naudai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. liepos 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-316/2007). Juridinio asmens valdymo organų pareigos nustatytos įstatymuose ir plėtojamos teismų sprendimuose. Būtent Akcinių bendrovių įstatymo 19 str. 8 d. numatyta, kad bendrovės valdymo organai privalo veikti bendrovės ir jos akcininkų naudai, laikytis įstatymų bei kitų teisės aktų ir vadovautis bendrovės įstatais. Organizuodamas ir vykdydamas bendrovės kasdienę veiklą, bendrovės vadovas, be kita ko, saistomas įstatyme įtvirtintų fiduciarinių pareigų, t. y. veiklos principų, kuriais jis turi vadovautis, priimdamas konkrečius verslo sprendimus, ir kuriais iš esmės apibūdinamas bendrovės vadovo veiklos standartas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gegužės 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-283/2014). Valdymo organų fiduciarinės pareigos yra įtvirtintos CK 2.87 str. 1-5 dalyse. Pagal savo turinį šiame straipsnyje nurodytos pareigos skirstomos į sąžiningumo ir protingumo, lojalumo, konfidencialumo ir kt. pareigas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3k-3-16/2005).

Atitinkamai Civilinio kodekso 2.87 str. 7 d. numatyta, kad juridinio asmens valdymo organo narys, nevykdantis arba netinkamai vykdamas pareigas, nurodytas šiame straipsnyje ar steigimo dokumentuose, privalo padarytą žalą atlyginti juridiniam asmeniui visiškai, jei įstatymai, steigimo dokumentai ar sutartis nenumato kitaip. Iš esmės Lietuvoje ieškinys dėl žalos atlyginimo bendrovės vadovui gali būti pareikštas dėl fiduciarinių pareigų pažeidimo arba dėl imperatyvių įstatymo nuostatų (nustatytų vadovo pareigų) pažeidimo, dėl kurių atsirado žala (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. spalio 16 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-7-177/701/2017). Visgi apie verslo sprendimo taisyklės taikymą būtų galima kalbėti tik tuo atveju kai pažeistos fiduciarinės pareigos ir netinkamai priimami verslo sprendimai, t.y. verslo sprendimo taisyklė nėra taikoma tais atvejais, kuomet valdymo organas pažeidė imperatyviomis įstatymų normomis nustatytus reikalavimus (kaip pvz. bankroto bylos

iškėlimas). Taigi šiuo atveju itin svarbu nustatyti, koks yra valdymo organams taikomų pareigų turinys ir kokios yra verslo sprendimo taisyklės taikymo sąlygos.

4.1. Civilinė valdymo organų atsakomybė už netinkamus verslo sprendimus

Lietuvos teismų praktikoje nuosekliai pripažįstama, kad bendrovės vadovo teisinio statuso prigimtis yra dualistinė, nes bendrovės vadovas yra ir vienasmenis bendrovės valdymo organas, ir bendrovės darbuotojas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. spalio 16 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-7-177/701/2017). Jei vadovas pažeidžia jam, kaip valdymo organui, nustatytas pareigas, jam kyla civilinė atsakomybė (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-126-313/2018). Todėl verslo sprendimų priėmimo atžvilgiu yra aktuali vadovo civilinė atsakomybė, o būtent deliktinė atsakomybė. vadovo civilinei atsakomybei taikyti būtina nustatyti visas jos taikymo sąlygas – neteisėtus veiksmus, žalą (nuostolius), priežastinį ryšį ir kaltę (CK 6.246-6.249 straipsniai).

Iš esmės norint paneigti verslo sprendimo taisyklės prezumpciją, reikia visų pirma įrodyti įmonės valdymo organų narių fiduciarinių pareigų (lojalumo, sąžiningumo, protingumo ir kt.) pažeidimą, akivaizdų protingos ūkinės komercinės rizikos peržengimą, aiškų aplaidumą arba jiems suteiktų įgaliojimų viršijimą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-79-469/2022). Jeigu įrodomas bent vienas minėtas pažeidimas, galėtų būti vertinama, kad tai valdymo organo neteisėti veiksmai, kaip viena iš deliktinės atsakomybės taikymo sąlygų. Atitinkamai įrodžius valdymo organų neteisėtus veiksmus privalo būti įrodoma, kad dėl tokių neteisėtų veiksmų bendrovei kilo žala. Taigi, tokio pobūdžio bylose iš pirmiau nurodytų civilinės atsakomybės sąlygų ieškovas privalo įrodyti neteisėtus atsakovo veiksmus, padarytos žalos faktą ir neteisėtų veiksmų bei žalos priežastinį ryšį (CPK 178 straipsnis) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-7-444/2009). Visgi teismų praktikoje atkreipiamas dėmesys, kad įmonės vadovų ir jos dalyvių neteisėtais veiksmais padarytos žalos įstatymai nepreziumuoja, taigi vien įmonės valdymo organų neteisėtos veikos nepakanka jų civilinei atsakomybei kilti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-7-444/2009). Nustačius, kad atsakovas atliko neteisėtus veiksmus, lėmusius žalą (nuostolių) atsiradimą, jo kaltė būtų preziumuojama

(CK 6.248 straipsnio 1 dalis), todėl ieškovas neprivalėtų įrodinėti, kad bendrovės vadovas kaltas. Paneigti šią prezumpciją, siekdamas išvengti civilinės atsakomybės, remdamasis kaltės nebuvimu, turėtų atsakovas, t.y. bendrovės vadovas (CPK 178 straipsnis, 182 straipsnio 4 punktas) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-7-444/2009).

Be kita ko, teismų praktikoje pripažįstamas savarankiškas sandorio neteisėtumo pagrindas, kai vadovų nebesaugo verslo sprendimų priėmimo taisyklė – tai atvejai, kai sudarant sandorį akivaizdžiai viršijama protinga komercinė rizika (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-244/2014). Taigi, be fiduciarinių pareigų pažeidimo, taip pat yra vertinama ar verslo sprendimas neperžengė akivaizdžios protingos ūkinės komercinės rizikos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-79-469/2022). Nustatius, kad bendrovės vadovo sprendimas yra akivaizdžiai neprotingas ūkinės komercinės rizikos aspektu, bendrovės vadovo sprendimui netaikoma verslo sprendimų priėmimo taisyklė, todėl už šį sprendimą bendrovės vadovui gali kilti civilinė atsakomybė, jei įrodomos kitos civilinės atsakomybės sąlygos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-79-469/2022). Kaip yra išaiškinę Lietuvos teismai, vien aplinkybė, kad įmonės vadovo sudarytas sandoris pasirodė nenaudingas ir padarė žalą įmonei ar jos kreditoriams, dar savaime neteikia pagrindo įmonės vadovo veiksmus vertinti kaip neteisėtus, jeigu įmonės vadovas elgėsi sąžiningai ir rūpestingai, nepažeidė teisės aktuose ir įmonės veiklos dokumentuose jam nustatytų pareigų ir akivaizdžiai neviršijo įmonės veikloje įprastos ūkinės–komercinės rizikos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. liepos 26 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-420/2013).

Vienoje tokių bylų buvo ginčijamas sandoris Kipre įregistruota bendrove, kuriuo parduotas bendrovės turtas. Šis sandoris buvo ginčijamas kaip viršijantis protingą komercinę riziką, nes sandoris sudarytas su Kipre, turinčiame senas lengvatinio apmokestinimo bendrovių registravimo tradicijas, registruota bendrove, sandorio įvykdymas neužtikrintas papildomomis priemonėmis, nebuvo nustatyta pardavėjui palanki ginčų nagrinėjimo tvarka ir kt. Visgi teismo vertinimu, nurodytos aplinkybės nebuvo pakankamos sandoriui, kaip akivaizdžiai viršijančiam protingą ekonominę riziką, pripažinti, pabrėžiant, kad sandorio sudarymas su Europos Sąjungoje esančia įmone pats savaime negali reikšti neprotingos rizikos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-4-313/2018).

Visgi galima būtų diskutuoti dėl šio sandorio neteisėtumo pagrindo atsižvelgiant į pačią verslo sprendimo taisyklės instituto esmę. Taisyklė turėtų veikti kaip saugiklis vadovams priimti verslo rizikas ir konkuruoti verslo rinkoje. Atitinkamais atvejais net patys rizikingiausi verslo sprendimai atneša bendrovėms didelę finansinę naudą bei plėtrą, todėl atsižvelgiant į tai, kad teisėjai nėra verslo ekspertai, kaip jau minėta pirmame skyriuje, teismo vertinimas dėl sandorio komercinės rizikos turėtų būti ribotas ir paliktas pačiam verslui. Nepaisant to, kad teismų sprendimuose nustatoma, kad kai ieškiniu reikalaujama bendrovės vadovui atlyginti žalą, padarytą bendrovei sudarytais sandoriais, teismas turi patikrinti, ar tokie sandoriai sudaryti bendrovei prisiimant įprastą jos veikloje ūkinę–komercinę riziką (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. liepos 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-420/2013). Visgi kyla pagrįstas klausimas kokiais kriterijais remdamasis teismas galėtų įvertinti įprastą komercinę riziką tam tikroje verslo sferoje.

4.2. Valdymo organams taikomų pareigų turinys vertinant verslo sprendimus

Yra pripažįstama, kad juridinio asmens vadovas yra specialus subjektas, kuriam taikomi aukštesni veiklos ir atsakomybės standartai nei eiliniam bendrovės darbuotojui, įmonę ir vadovą sieja pasitikėjimo (fiduciariniai) santykiai. O tai reiškia, kad įmonės administracijos vadovas privalo ex officio veikti išimtinai įmonės interesais, jam keliami lojalumo pareiga (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-7-444/2009). Įmonės vadovas atstovauja bendrovei, atsako už įmonės kasdienės veiklos organizavimą, jis turi veikti rūpestingai, sąžiningai, atidžiai, kvalifikuotai bei daryti viską, kas nuo jo priklauso, kad jo vadovaujama įmonė veiktų pagal įstatymus ir kitus teisės aktus; ar įmonės administracijos vadovas konkrečiu atveju tinkamai vykdė savo pareigas nustatoma pagal tam tikrus objektyvius elgesio standartus – rūpestingo, apdairaus, protingo vadovo elgesio matą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-177/2011). Šiuo atveju svarbu pabrėžti, kad Lietuvos teismai, atitinkamai kaip ir JAV bei Vokietijoje, analizuodami valdymo organų verslo sprendimus vadovaujasi apdairaus vadovo elgesio matą, t.y. vertinama, ar vadovas veikė taip, kaip veiktų apdairus, rūpestingas vadovas tokioje pat ar panašioje situacijoje. Šis elgesio matas nuosekliai taikomas visose analizuojamose jurisdikcijose vertinant valdymo organų elgesį.

4.2.1. Lojalumo ir sąžiningumo pareiga

Valdymo organams veikiant bendrovės vardu ir priimant verslo sprendimus būtina laikytis lojalumo bei sąžiningumo pareigos. Pagal teismų praktiką lojalumo pareiga reiškia, kad juridinio asmens valdymo organas ir jo nariai turi veikti pagal steigimo dokumentus, kitus juridinio asmens organų sprendimus, taip pat juridinio asmens valdymo organai turi rūpintis juridinio asmens gerove ir siekti įgyvendinti jo tikslus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3k-3-16/2005). Lojalumo pareiga iš esmės reiškia, jog juridinio asmens valdymo organo narys privalo veikti bendrovės ir jos akcininkų naudai, vengti situacijos, kai jo asmeniniai interesai prieštarauja ar gali prieštarauti juridinio asmens interesams, taip pat negali naudoti juridinio asmens turto asmeninei naudai ar naudai trečiajam asmeniui gauti be juridinio asmens dalyvių sutikimo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-309-403/2019). Šios pareigos tinkamam vykdymui prieštarautų veikla, kai juridinio asmens valdymo organas veikia išimtinai tik vieno akcininko naudai, todėl tokio pobūdžio veiksmai gali būti CK 2.87 straipsnyje nustatytų pareigų pažeidimas ir kvalifikuojama kaip netinkama veikla (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. vasario 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-73/2008).

Atitinkamai sąžiningumo pareiga reikalauja, kad būtų veikiama juridinio asmens naudai tokiu būdu, kad sprendimas neatneštų žalos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. vasario 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-73/2008). CK 2.87 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta pareiga veikti sąžiningai ir protingai kasacinio teismo praktikoje aiškinama kaip valdymo organo nario pareiga atitikti objektyvius rūpestingo ir kvalifikuoto verslininko kriterijus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-124/2014). Tai, ar akcinės bendrovės valdymo organo narys elgiasi sąžiningai ir protingai sudarydamas tam tikrus sandorius bendrovės vardu, vertinama pagal tai, ar nėra tokio nario ir bendrovės interesų konflikto, ar nėra painiojamas nario asmeninis ir bendrovei priklausantis turtas, ar sandoriu nepadaroma aiški žala bendrovei, t.y. valdymo organo narys neturėtų veikti priešingai bendrovės, kaip pelno siekiančio asmens, veiklos tikslams (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gegužės 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-290/2013). Taigi sąžiningumo pareiga glaudžiai siejasi su lojalumo pareiga ir iš esmės atitinka lojalumo pareigos standartą, taikomą Delavero teismų sprendimuose. Be kita ko, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje išaiškinta, kad bendrovės vadovas teisiškai būtų atsakingas

už CK 2.87 straipsnyje nurodytų bendrovės vadovo pareigų nevykdymą ir turėtų atsakyti už padarytą žalą įrodžius, jog sandorių, iš kurių ieškovas kildina padarytą žalą, sudarymu iš anksto būtų žinoma, kad dėl jų atsiras bendrovei žalos, tačiau to nepaisydamas vadovas vis dėlto sudarytų tokius sandorius (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gegužės 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-283/2014). Šiuo atveju veiksmai, kurie atliekami žinant, jog tai sukels žalą bendrovei akivaizdžiai prieštarauja sąžiningumo ir lojalumo pareigoms.

4.2.2. Rūpestingumo pareiga

Kita itin svarbi pareiga, taikoma valdymo organams priimant verslo sprendimus – tai rūpestingumo pareiga. Atitinkamai kaip ir JAV, šiai pareigai skiriamas itin didelis dėmesys, kuomet vertinamas ginčijamas valdymo organo sprendimas. Teismų sprendimuose pažymima, kad vadovo rūpestingumo pareiga apima ne tik teisėtą, bet ir sąžiningo bei protingo elgesio reikalavimą, pagal bendruosius principus, įtvirtintus įstatymuose (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-309-403/2019). Visgi vienas svarbiausių rūpestingumo pareigos elementų tampa vadovo pareiga surinkti visą tinkamą informaciją, reikalingą priimti informuotą verslo sprendimą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, plėtodamas šios pareigos turinį yra pasakęs, kad prieš priimdami konkretų sprendimą dėl bendrovės veiklos, turi atidžiai įvertinti visas reikšmingas tokiam sprendimui aplinkybes, apsvarstyti ne tik priimamo sprendimo naudą bendrovei, bet ir šio sprendimo teisėtumą, riziką, galimus padarinius ir panašiai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-236-611/2021).

Be kita ko, teismų sprendimuose pabrėžiama, kad Vadovo rūpestingumo pareiga suponuoja, kad vadovas turi daryti viską, kas nuo jo priklauso, kad jo vadovaujama įmonė veiktų pagal įstatymus ir kitus teisės aktus. Įmonės vadovas taip pat privalo rūpintis, kad įmonė laikytųsi įstatymų, nustatytų savo veiklos apribojimų. Nustatant, ar bendrovės vadovas pažeidė rūpestingumo pareigą, Lietuvos teismų praktikoje taikomas objektyvus elgesio standartas, kuris reiškia, kad valdymo organo narys savo veikloje turi atitikti objektyvius rūpestingo ir kvalifikuoto verslininko kriterijus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-124/2014). Šiuo atveju galima pastebėti nuoseklią praktiką, sutampančią su JAV bei Vokietijos pozicijomis. Valdymo organų nariai turi veikti sąžiningai,

protingai ir rūpestingai, būti lojalūs, imtis priemonių, kad priimami sprendimai atitiktų teisės aktų reikalavimus, kad jie būtų priimti turint ir išanalizavus visą reikiamą informaciją, susijusią su trečiųjų asmenų statusu, patikimumu, finansine būkle, verslo plano realumu, įkaito pakankamumu ir pan., įvertinus galimą riziką, pasvėrus verslo sprendimo atsiperkamumą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-37-378/2022).

Iš esmės rūpestingumo pareiga reiškia, kad bendrovės vadovas teisiškai būtų atsakingas už CK 2.87 straipsnyje nurodytą bendrovės vadovo pareigų nevykdymą ir turėtų atsakyti už padarytą žalą įrodžius, kad sandorių, iš kurių ieškovas kildina padarytą žalą, sudarymu iš anksto būtų žinoma, kad dėl jų atsiras bendrovei žala, tačiau to nepaisydamas vadovas vis dėlto sudarytų tokius vadovaujamai bendrovei žalą nulemiančius sandorius, arba sprendimas sudaryti žalą nulėmusį sandorį priimtas akivaizdžiai aplaidžiai (nesurinkus pakankamai informacijos, ją nerūpestingai įvertinus ir pan.) taip, kad protingas ir apdairus bendrovės vadovas analogiškais sąlygomis sandorio nebūtų sudaręs, arba sandorio sudarymo metu, atsižvelgiant į bendrovės įprastą veiklos praktiką, prisiėmė neprotingai didelę nuostolių bendrovei atsiradimo riziką (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. liepos 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-420/2013). Taigi, bendrovės vadovas, prieš sudarydamas konkretų sandorį, turi maksimaliai atidžiai ir rūpestingai įvertinti visas reikšmingas tokiam sandoriui sudaryti aplinkybes, apsvarstyti, kokios ekonominės naudos tokio sandorio sudarymas turės bendrovei ir ar jo sudarymas nereikš pernelyg didelės rizikos, atsižvelgiant į įmonės finansinę padėtį ir kreditorių interesus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gegužės 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-283/2014).

Vienoje iš analizuojamų bylų dėl verslo sprendimų priėmimo analizuojamas valdymo organo sudaryta nuomos sutartis, kuri kaip ginčijama sudaryta už didesnę nei rinkos kaina. Šiuo atveju teismas sprendė, kad bendrovės vadovas žinojo arba turėjo žinoti apie nuomos sutartimi sulgytą aiškiai viršijantį rinkos kainas patalpų nuomos mokesčių ir dėl to turėjo suvokti tokios sutarties sudarymo ekonominį nenaudingumą bendrovei. Bendrovės vadovo pareiga pasidomėti ir įvertinti sudaromo sandorio ekonominį pagrįstumą bei tikslingumą, be kita ko, kyla iš pirmiau įvardytų vadovui pagal kompetenciją priskirtų pareigų, įtvirtintų CK 2.87 straipsnyje, kurių nevykdymas ar netinkamas vykdymas lemia vadovo atsakomybę pagal CK 2.87 straipsnio 7 dalį. Aplinkybė, kad nuomos sutartis sudaroma bendrovei aiškiai nenaudingomis sąlygomis ir yra nuostolinga, turėjo būti žinoma sandorio

šalims jo sudarymo metu ir tokio sandorio sudarymo negalima pateisinti bendrovės normalia ūkinės–komercinės veiklos rizika, kurios sąlygomis sudarant sandorį ar jį vykdant egzistuoja tam tikras tokį rizikos sandorį sudariusiai šaliai naudos iš sandorio tikėtumas ir iš anksto nėra žinomas tokio sandorio nuostolingumas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gegužės 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-290/2013). Atitinkamai šios bylos atveju svarbu pabrėžti, kad kaip jau minėta aukščiau, teisėjai nėra verslo specialistai, todėl be elementarių sandorio sąlygų vertinimo, šiuo atveju vertinant sprendimus turėtų būti taikomas platesnis požiūris. Galima būtų ginčyti, kad ne visi rinkoje veikiantys subjektai nustato kainas pagal tuo metu rinkoje vyraujančias. Nepaisant to, kad dauguma subjektų į tai atsižvelgia dėl savo konkurencingumo rinkoje išlaikymo, visgi verslo sprendimas nustatyti didesnę nei rinkos kainą, bei sprendimas už tokią kainą sandorį sudaryti yra verslo sprendimas. Atsižvelgiant į šias išvagas, vertinant sandorio kainą bei kitus verslo sprendimus turėtų būti taikomas platesnis vertinimas, t.y. analizuojamos valdymo organo priemonės tokį sandorį sudaryti, tokio sandorio pagrindumas bendrovės konkurencingumui rinkoje išlaikyti ar jos plėtrai ir kita.

CK 2.87 straipsnio 7 dalies nuostatos dėl bendrovės vadovo, kaip juridinio asmens valdymo organo, pareigos visiškai atlyginti padarytą žalą, teikia pagrindą konstatuoti, kad bendrovės vadovo veiksmai sudarant ir vykdant sandorius turi užtikrinti, kad bendrovei nebūtų padaryta žalos (nuostolių) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-444/2009). Šis principas puikiai apibendrina valdymo organams priskiriamas pareigas. Todėl būtina į verslo sprendimus žiūrėti plačiau, t.y. vertinant juos kaip bendrovės tam tikrų strategijų ar tikslų įgyvendinimą ir jų naudą ilgesnėje perspektyvoje.

Taikant tokį verslo sprendimų teismo peržiūrėjimo standartą, apibendrintai galima konstatuoti, kad bendrovės vadovo veiksmų teisėtumo (neteisėtumo) vertinimai teisme paprastai turi būti grindžiami analize, ar priimdami verslo sprendimus bendrovės vadovai vykdė pareigą identifikuoti galimas rizikas pagal tikėtinos naudos ir galimos žalos bei jos atsiradimo tikimybės santykio įvertinimą. Šiame vertinime turi būti paisoma ir žalos išvengimo, sumažinimo ir amortizavimo kaštų. Tuo atveju, jei teisme vertinant verslo sprendimų riziką taikant nurodytus dėmenis nepaneigiama šių asmenų veikimo bona fide geriausiais bendrovės, kuriai jie vadovauja, interesais prezumpcija, net ir verslo sprendimai, kurie visuomet vertinami jau ex post, sukėlę nuostolių, negali būti pripažįstami bendrovės valdymo organų narių veiksmų neteisėtumo faktu kaip jų civilinės atsakomybės sąlyga

(Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-244/2014).

IŠVADOS

1. Verslo sprendimo taisyklės sukūrimas ir išplėtojimas turi milžinišką įtaką valdymo organų civilinės atsakomybės principų formavimui. Taisyklė yra būtinas įrankis valdymo organams jaustis saugiau atliekant savo pareigas, todėl jos taikymas turi būti tinkamas, atsižvelgiant į šio instituto taikymo prasmę bei tikslus.
2. JAV bendrovių teisė ir be kita ko kitos bendrosios teisės tradicijos valstybės sėkmingai įtvirtino juridinio asmens valdymo organų fiduciarines pareigas, išplėtė jų turinį verslo sprendimo taisyklės taikymo atžvilgiu. Galima pripažinti, kad JAV teismų sprendimai verslo sprendimo taisyklės taikyme yra geroji praktika, kuri vis perimama kitų valstybių ir plėtojama remiantis JAV verslo sprendimo taisyklės pamatinėmis nuostatomis.
3. Verslo sprendimo taisyklė taikoma arba teismo sprendimų precedentu pagrindu (kaip JAV ar Lietuvoje), arba įtvirtina įstatymų pagrindu ir plėtojama teismų sprendimuose (Vokietija). Visgi taisyklės taikymas teismuose kiekvienoje valstybėje itin skiriasi. JAV teismai verslo sprendimo taisyklę laiko kaip vieną iš trijų peržiūros standartų, pagal kurį sprendžiama sprendimo peržiūros apimtis, tuo tarpu Vokietija, nustačiusi griežtas penkias taisyklės taikymo sąlygas, kurių visuma leidžia taikyti taisyklę. Lietuvoje verslo sprendimo taisyklės įtvirtinimas labai stipriai nepakeitė procesinių reikalavimų, nes vadovams atsakomybė taikoma pagal civilinės atsakomybės sąlygas, visgi taisyklė turėjo didelę reikšmę prezumpcijos įtvirtinimui, tam tikrų verslo sprendimų vertinimui, vertinimo apimčiai.
4. Iš esmės vadovams taikomų pagrindinių pareigų (tokių kaip rūpestingumo pareiga, lojalumo pareiga ir sąžiningumo pareiga) turinys atskirose valstybėse plėtojamas panašiai, pabrėžiant vadovo pareigą surinkti reikiamą informaciją ir priimti informuotą sprendimą (rūpestingumo pareiga) ar vadovo pareigą neturėti arba atskleisti interesų konfliktą (lojalumo pareiga). Visgi atskirose valstybėse sutinkama tam tikrų elementų nebūdingų kitoms. Lietuvoje itin pabrėžiama protinga komercinė ūkinė rizika, kurios iš esmės negali peržengti vadovas. Ar Vokietijoje plėtojama valdymo organų pareiga

veikti taip, kad būtų geriausiai bendrovės labui. Taigi perimant šios taisyklės taikymą, valstybės, be kita ko, tam tikrais aspektais plėtojo tradicinį JAV modelį.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Tesės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000), Valstybės žinios, 2000-09-06, Nr. 74-2262.
2. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas (2000), Valstybės žinios, 2000-07-31, Nr. 64-1914.
3. Delavero bendrasis įmonių įstatymas - *Delaware General Corporation Law*.
4. Vokietijos akcinių bendrovių įstatymas – *Aktiengesetz*.
5. Vokietijos ribotos atsakomybės bendrovių įstatymas – *Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung (GmbHG)*.

Specialioji literatūra:

1. American Bar Association (2016). Model Business Corporation Act (MBCA).
2. American Law Institute. Principles of Corporate Governance: Analysis and Recommendations, [interaktyvus]. Prieiga per internetą: www.westlaw.com.
3. Allen, W. T., Jacobs, J. B., Strine, Leo E. Jr. (2002). Realigning the Standard of Review of Director Due Care with Delaware Public Policy: Critique of Van Gorkom and its Progeny as Standard of Review Problem. *Northwestern University Law Review*, 96(2), p. 449-466 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/illlr96&i=459>.
4. Bosaitė A., Butov S. Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis (moksl. Red. Vytautas Mizaras). Vilnius: Justitia, 2009, p. 211-316.
5. Branson, D. M. (2002). The rule that isn't rule the business judgment rule. *Valparaiso University Law Review*, 36(3), p. 631-654 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/valur36&i=639>.

6. Cahn, A., Donald, D.C. (2018). Comparative Company Law: Text and Cases on the Laws Governing Corporations in Germany, the UK and the USA. *Cambridge: Cambridge University Press*, p. 444–500 (Judicial review of management decisions (the business judgment rule)), [interaktyvus], DOI: <https://doi.org/10.1017/9781316888971.017>.
7. Deipenbrock, G. (2016). The Business Judgment Rule and the Problem of Hindsight Bias – Observations from a German Company Law Perspective. *European Business Law Review*, Issue 2, pp. 197-221, [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://kluwerlawonline.com/journalarticle/European+Business+Law+Review/27.2/EULR2016009>.
8. Didžiulis L. (2014). Fiduciarinių pareigų instituto kilmė, esmė ir recepcija. *Teisė*, Vol. 91, p. 83-99, [interaktyvus]. DOI: 10.15388/Teise.2014.0.3371.
9. Gerner-Beuerle, C. (2021). The duty of care and the business judgment rule: a case study in legal transplants and local narratives. *Comparative Corporate Governance*, p. 220-241, [interaktyvus]. DOI: <https://doi.org/10.4337/9781788975339.00020>.
10. Gurrea-Martínez, A. (2018). Re-examining the law and economics of the business judgment rule: notes for its implementation in non-US jurisdictions. *Journal of Corporate Law Studies*, 18(2), 417–438, [interaktyvus]. DOI: <https://doi.org/10.1080/14735970.2017.1412688>.
11. Hernando Cebriá, L. (2018). The Spanish and the European Codification of the Business Judgment Rule. *European Company and Financial Law Review*, 15(1), 41-68, [interaktyvus]. DOI: <https://doi.org/10.1515/ecfr-2018-0002>.
12. Jarusevičius J. (2019a). Verslo sprendimo taisyklės taikymo priežastys. *Teisė*, Vol. 110, p. 80-102, [interaktyvus]. DOI: 10.15388/Teise.2019.110.5.
13. Jarusevičius J. (2019b). Ar pagrįstai verslo sprendimo taisyklė priskiriama prezumpcijos kategorijai. *Teisė*, Vol. 112, p. 186-202, [interaktyvus]. DOI: <https://doi.org/10.15388/Teise.2019.112.10>.

14. Keay, A., Loughrey, J. (2019). The concept of business judgment. *Legal Studies*, 39(1), p. 36–55, [interaktyvus]. DOI: 10.1017/lst.2018.29.
15. Kershaw, D. (2018). *The Foundations of Anglo-American Corporate Fiduciary Law*. Cambridge: Cambridge University Press, [interaktyvus]. DOI: <https://doi.org/10.1017/9781316135891>.
16. Kruger Andersen, P. et al, European Model Company Act (EMCA) (2017). European Model Company Act (EMCA), pirmas leidimas, 2017, *Nordic & European Company Law Working Paper*, 16-26, [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://ssrn.com/abstract=2929348>.
17. Ponta, A., Catana, R. N., The Business Judgment Rule and its Perception in European Countries. *The MacrotHEME Review* 4(7), Winter (2015) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/348900009_The_business_judgment_rule_and_its_reception_in_European_countries.
18. Seenacherry, M. K. (2020). Liability of Company Directors: the Business Judgment Rule as Developed in the US and Adopted by Germany Compared to the Netherlands' Approach. *Amsterdam Law Forum*, 12(1), [interaktyvus]. DOI: 10.37974/ALF.345.
19. Sharfman, B. S. (2017). The importance of the business judgment rule. *New York University Journal of Law and Business*, 14(1), p. 27-70 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/nyujolbu14&div=5&g_sent=1&casa_token=&collection=journals.
20. Velasco, J. (2010). How many fiduciary duties are there in corporate law. *Southern California Law Review*, 83(6), p. 1231-1318 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/scal83&div=40&g_sent=1&casa_token=&collection=journals#.

JAV teismų sprendimai:

1. JAV Naujojo Džersio valstijos Kanclerio teismas. 1891-12-18 sprendimas byloje Ellerman v. Chicago Junction Railways and Union Stock-Yards Co. 23 A. 287 (Ch. Div. 1891);
2. JAV Naujojo Džersio valstijos Kanclerio teismas. 1895-07-30 sprendimas byloje Wildes v. Rural Homestead Co. 32 A. 676 (Ch. Div. 1895);
3. JAV Mičigano valstijos Aukščiausiasis teismas. 1919-02-07 sprendimas byloje Dodge v. Ford Motor Co., 204 Mich. 459 (Mich. 1919);
4. JAV Delavero valstijos Kanclerio teismas. 1926-03-02 sprendimas byloje Bodell v. General Gas Elec. Corp., 15 Del. Ch. 119 (Del. Ch. 1926);
5. JAV Delavero valstijos Aukščiausiasis teismas. 1927-02-22 sprendimas byloje Bodell v. General Gas Electric Corp., 140 A. 264 (Del. 1927);
6. JAV Delavero valstijos Kanclerio teismas. 1979-04-27 sprendimas byloje Lynch v. Viskers Energy Corp. 402 A.2d 5 (Del. Ch. 1979);
7. JAV Delavero valstijos Aukščiausiasis teismas. 1983-02-01 sprendimas byloje Weinberger v. UOP, Inc., 457 A.2d 701 (Del. 1983);
8. JAV Delavero valstijos Aukščiausiasis teismas. 1984-03-01 sprendimas byloje Aronson v. Lewis, 473 A.2d 805 (Del. 1984);
9. JAV Delavero valstijos Aukščiausiasis teismas. 1985-01-29 sprendimas byloje Smith v. Van Gorkom, 488 A.2d 858 (Del. 1985);
10. JAV Delavero valstijos Aukščiausiasis teismas. 1986-03-13 sprendimas byloje Revlon, Inc. v. MacAndrews Forbes Holdings, 506 A.2d 173 (Del. 1986);
11. JAV Delavero valstijos Aukščiausiasis teismas. 1993-06-22 sprendimas byloje Nixon v. Blackwell, 626 A.2d 1366 (Del. 1993);
12. JAV Delavero valstijos Aukščiausiasis teismas. 1993-10-22 sprendimas byloje Cede & Co. v. Technicolor, Inc., 634 A.2d 345 (Del. 1993);
13. JAV Delavero valstijos Kanclerio teismas. 1994-10-06 sprendimas byloje Cinerama, Inc. v. Technicolor, Inc., 663 A.2d 1134 (Del. 1995);
14. JAV Delavero valstijos Kanclerio teismas. 1996-09-25 sprendimas byloje In re Caremark Intern. Inc. Deriv. Lit., 698 A.2d 959 (Del. Ch. 1996);

15. JAV Delavero valstijos Aukščiausiasis teismas. 2001-11-28 sprendimas byloje Emerald Partners, v. Berlin, 787 A.2d 85 (Del. 2001);
16. JAV Delavero valstijos Kanclerio teismas. 2005-09-29 sprendimas byloje In re Compucom Sys., Inc., Stockholders Litig., 449-N (Del. Ch. Sep. 29, 2005);
17. JAV Delavero valstijos Kanclerio teismas. 2010-09-08 sprendimas byloje In re Dollar Thrifty Shareholder Litigation, 14 A.3d 573 (Del. Ch. 2010);
18. JAV Delavero valstijos Kanclerio teismas. 2011-01-21 sprendimas byloje Reis v. Hazelett Strip-Casting Corp., 28 A.3d 442 (Del. Ch. 2011);
19. JAV Delavero valstijos Kanclerio teismas. 2011-12-20 sprendimas byloje In re Southern Peru Copper Corp.. S'holder Derivative Litig., 30 A.3d 60 (Del. Ch. 2011) 52 A.3d 761;
20. JAV Delavero valstijos Aukščiausiasis teismas. 2019-06-18 sprendimas byloje Marchand v. Barnhill, 212 A.3d 805 (Del. 2019);
21. JAV Delavero valstijos Kanclerio teismas. 2021-03-01 sprendimas byloje In re Columbia Pipeline Group, Inc. Merger Litigation, 2021 WL 772562 (Del. Ch. Mar. 1, 2021).

Lietuvos teismų sprendimai:

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3k-3-16/2005;
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. liepos 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-316/2007;
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. vasario 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-73/2008;
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-7-444/2009;
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-177/2011;
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-234/2013;

7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gegužės 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-290/2013;
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. liepos 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-420/2013;
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-124/2014;
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-244/2014
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gegužės 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-283/2014;
12. 2016 m. lapkričio 23 d. Bendrovės valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga;
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. spalio 16 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-7-177/701/2017;
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-4-313/2018;
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-126-313/2018;
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-309-403/2019;
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-236-611/2021;
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-37-378/2022;
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-79-469/2022.

SANTRAUKA

Verslo sprendimo taisyklė bendrovių teisėje: lyginamieji aspektai

Beatričė Zubytė

Verslo sprendimo taisyklė – tai vienas svarbiausių tam tikrose valstybėse taikomų instrumentų, kuriuo siekiama apibrėžti ribas, pagal kurias bendrovės valdymo organams galėtų būti taikoma atsakomybė. Šio instituto kilmė siejama su JAV teismų sprendimais, o ypač Delavero valstijos teismų sprendimais. JAV verslo sprendimo taisyklė taikoma kaip vienas iš peržiūros standartų, pagal kurį nustatoma prezumpcija, jog bendrovės valdymo organai veikė sąžiningai, rūpestingai ir geriausiai bendrovės interesais, kol šios prezumpcijos nenuginčija akcininkai. Taigi JAV iš esmės analizuojant verslo sprendimus ir valdymo organų atsakomybę už šių sprendimų priėmimą atsižvelgiama ar buvo išpildytos fiduciarinės pareigos – sąžiningumo, lojalumo bei rūpestingumo pareigos.

Atitinkamai Vokietijoje, kuri itin reikšminga kaip pirma valstybė įtraukusi verslo sprendimo taisyklės modelį į savo teisinę sistemą Europoje, verslo sprendimus vertina pasitelkiant 5 sąlygas, kurių visuma leidžia teismams taikyti verslo sprendimo taisyklę ir netaikyti atsakomybės bendrovės valdymo organams. Šios penkios sąlygos iš esmės atitinka JAV taikomas fiduciarines pareigas, visgi išplečiant jas į atskiras penkias sąlygas.

Be kita ko, darbe analizuojamas 2017 m. pirmą kart išleistas Europos Modelinis Bendrovių Aktas, kuris sukurtas teisės mokslininkų iš skirtingų Europos valstybių ir kurio tikslas pateikti apibendrintą pavyzdinį bendrovių įstatymo modelį, kuriuo kaip gerąją praktiką galėtų vadovautis valstybės. Šiame akte minima verslo sprendimo taisyklė, kaip itin didelę įtaką Europos valstybėms turintis institutas.

Atitinkamai darbe taip pat analizuojama Lietuvos teismų praktika. Nors iki šio termino paminėjimo 2013-2014 metais, iš esmės buvo taikomi panašūs principai, ši taisyklė įnešė daugiau aiškumo, nuoseklumo vertinant verslo sprendimus. Lietuvoje verslo sprendimo taisyklė yra kaip vienas iš taikomų principų civilinei atsakomybei nustatyti, nes vadovams atsakomybė gali būti taikoma tik tuomet, kai įrodomos visos keturios civilinės atsakomybės sąlygos.

SUMMARY

Business Judgment Rule in Company Law: Comparative Aspects

Beatričė Zubytė

The business judgment rule is one of the main instruments used in certain countries to define the limits within which the management bodies of a company may be held liable. The origins of this instrument can be traced back to the decisions of the US courts, in particular those of the State of Delaware. The US business judgment rule is used as one of the standards of review, which establishes a presumption that the governing bodies of a company have acted with due care, in good faith and in the best interests of the company, until that presumption is rebutted by shareholders. Thus, in the US, the analysis of business decisions and the liability of the management bodies for those decisions essentially looks at whether the fiduciary duties of good faith, loyalty and care have been fulfilled.

Similarly, in Germany, which is particularly significant as the first country to incorporate the business judgment rule model into its legal system in Europe, business decisions are assessed through 5 conditions, the entirety of which allows the courts to apply the business judgment rule and not to impose any liability on the company's management bodies. These five conditions are broadly in line with the fiduciary duties applied in the US, but expanded into five separate conditions.

Among other things, the paper analyses the European Model Company Act, first published in 2017, which was developed by legal academics from different European countries with the aim of providing a generalised model company act that could be used as a best practice by states. The Act refers to the business judgment rule as an institute with a particularly strong impact on European countries.

Accordingly, the paper also analyses Lithuanian case law. Although, until the introduction of this term in 2013-2014, broadly similar principles were applied, the rule has brought more clarity and consistency to the assessment of business decisions. In Lithuania, the business

judgment rule is used as one of the applicable principles for determining civil liability, as managers can only be held liable if all four conditions for civil liability are proven.